

การประเมินผลกระทบ โครงการสร้างรายได้และพัฒนากิจการเกษตรแก่ชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง

ศูนย์ประเมินผล

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารประเมินผล เลขที่ 502

มีนาคม 2561

CENTRE FOR PROJECT AND PROGRAMME EVALUATION

OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS

MINISTRY OF AGRICULTURE AND COOPERATIVES

EVALUATION PAPERS NO. 502

MARCH 2018

การประเมินผลกระทบ
โครงการสร้างรายได้และพัฒนากิจการเกษตรแก่ชุมชน
เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง

โดย

ศูนย์ประเมินผล
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง เป็นโครงการที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2558 และให้งบประมาณสนับสนุนในพื้นที่ที่คาดว่าจะเกิดภัยแล้ง ตำบลละ 1 ล้านบาท จำนวน 3,051 ตำบล ใน 541 อำเภอ 58 จังหวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่เกษตรกรรมที่แห้งแล้งซ้ำซากให้มีรายได้ในช่วงฤดูแล้งและสร้างโอกาสให้ชุมชนเกษตรสามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดกิจกรรมหรือโครงการย่อยที่สอดคล้องกับความต้องการ และเป็นผู้บริหารจัดการให้เกิดผลสำเร็จที่จะนำมาสู่การพัฒนาการเกษตรของชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนโครงการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกันยายน 2558 และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรรับผิดชอบประเมินผลกระทบจากการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการโครงการของชุมชน ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลได้จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง โดยการสุ่มตัวอย่างโครงการของชุมชนแบบเจาะจง จำนวน 100 โครงการ

ผลการประเมินผล พบว่า สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ รวมทั้ง เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ เกิดการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชนเกษตรในฤดูแล้ง มีตำบลที่มีการจ้างงานมากกว่า 200,000 บาท สูงถึง 3,028 ตำบลจากเป้าหมายตำบลที่ดำเนินงานโครงการย่อย 3,043 ตำบล โดยมีการจ้างแรงงานร้อยละ 241.74 ของเป้าหมาย 360,659 ราย แรงงานจ้างได้รับรายได้ เฉลี่ยรายละ 1,800 บาท ในภาพรวมได้เกิดกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชน/ตำบล 2,048.02 ล้านบาท หรือร้อยละ 83.88 ของเป้าหมาย 2,441.60 ล้านบาท ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน พบว่า ประมาณ 6,596 โครงการย่อยได้ดำเนินการแล้วเสร็จและมีการดำเนินงานต่อเนื่องภายหลังจากสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินงานในปี 2558 ซึ่งบริหารจัดการ โดยผู้นำชุมชน/กลุ่ม คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มูลค่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการของชุมชนที่มีกิจกรรมต่อเนื่องสามารถที่จะสร้างรายได้กลับมายังชุมชนและเกิดเงินทุนหมุนเวียนเป็นจำนวนมาก

ด้านสังคม ชุมชนได้แสดงบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของโครงการย่อยที่เข้าร่วม รวมทั้งมีการเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ภัยแล้งในระยะยาว เกษตรกรให้ความเห็นว่าภายหลังจากมีโครงการในชุมชน คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนในภาพรวมดีขึ้นเป็นอย่างมาก และเกษตรกรส่วนใหญ่พอใจในระดับมากต่อโครงการดังกล่าว

ด้านสิ่งแวดล้อม โครงการย่อยของชุมชนสามารถทำให้เกิดประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรช่วยปรับปรุงลำน้ำต้นน้ำ การไหลเวียนของน้ำและคุณภาพน้ำ เป็นต้น การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และสารชีวภาพช่วยให้เกิดการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดิน ลดการใช้สารเคมี เกิดการจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร รวมทั้งเกิดความหลากหลายทางชีวภาพตลอดจนเกิดแหล่งอาหารในชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการประเมินผล กระบวนการดำเนินงานของโครงการสามารถใช้เป็นแบบอย่างให้โครงการอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรสนับสนุนศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเพิ่มศักยภาพด้านการจัดทำโครงการและแผนงานการพัฒนาการเกษตรของชุมชน นอกจากนี้ ควรพิจารณาความเหมาะสมของช่วงเวลา และงบประมาณสนับสนุนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละชุมชน รวมทั้งการกระจายความช่วยเหลือควรให้ครอบคลุมทั่วถึงกลุ่มเกษตรกรภายในชุมชนด้วย

คำสำคัญ: การประเมินผล, สร้างรายได้, พัฒนาการเกษตร, ภัยแล้ง

Executive summary

The Community Income Generation and Agricultural Development Project for Drought Relief has been approved by the cabinet since 28 January 2015. This project received budget to support the expected drought area one million baht per one sub-district totally 3,051 sub-districts in 541 districts and 58 provinces. Main purposes included 1) helping farmers to earn income during the dry season 2) providing community opportunities to develop agricultural infrastructures and 3) increasing production efficiency where activities set up by communities. The Department of Agricultural Extension (DOAE) was the main agency that drove the project between February to September 2015. The Office of Agricultural Economics was responsible for evaluating project utilization and management that had impacts to the communities. The evaluation conducted by interviewing stakeholders who engaged in the project where sample sizes for data collection covered 100 sub-projects.

The evaluation results found that the project has achieved its objectives and goals as followings:

In terms of economic benefit, the project generated income where labor were hired with more than 200,000 baht in 3,028 sub-districts. Number of hired labor reached 241.74 % of the target (360,659 persons). An average earned income was 1,800 baht per person. Overall, there was a cash flow in sub-district economy 2,048 million baht or 83.88 % of the target (2,441.60 million baht). For agricultural infrastructures and production efficiency of the communities, around 6,596 sub-projects have been launched and operated. After the project ended in 2015, utilization of those sub-projects was constantly operated and administrated by leaders of the communities, sub-district committee and concerned groups.

In term of social benefit, communities played a significant role in problem solving in the participated sub-projects together with a preparation for handling droughts in the long run. Farmers viewed that after the project, quality of life and well-beings of people in the communities improved enormously. Most farmers very satisfied this project.

In term of environment, many sub-projects enabled a good environmental impact and benefit to the communities, for instance, the management of water resources helped preventing shoal river, improving water flow and water quality. Moreover, the organic fertilizers and biological materials produced and used in the communities helped improving farm production and soil quality, reducing chemical fertilizer uses, preserving biodiversity and generating community food supply.

It is suggested that this project can be a model for another projects. The Ministry of Agriculture and Cooperatives should constantly support the Agricultural Technology Transfer and Service Center (ATSC), especially, increasing staff potentials to formulate projects as well as community agricultural development plans. Moreover, timing and supporting budget should correspond with the problems and each community needs. The aid contributions should thoroughly cover farmers groups in the communities.

Keywords: Evaluation, Generate income, Develop agriculture, Drought

(ช)

คำนำ

การประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง
ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการประเมินผลเพื่อให้ทราบถึงการใช้ประโยชน์ การบริหารจัดการโครงการของชุมชน
และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นต่อเนื่องในปี 2559 ภายหลังจากการดำเนินงานโครงการของชุมชนได้แล้วเสร็จ
มาระยะเวลาหนึ่ง รวมทั้ง ความเห็นของผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่ต่อการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา

ในโอกาสนี้ ขอขอบคุณผู้นำชุมชน ผู้นำเกษตรกร เกษตรกรในพื้นที่โครงการ เจ้าหน้าที่สำนักงาน
เกษตรจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและสนับสนุนข้อมูลสำหรับการประเมินผลในครั้งนี้
จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารรายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่าง ๆ
ในการวางแผนโครงการเพื่อการพัฒนาการเกษตรที่มีผลต่อชุมชนเกษตรในอนาคตต่อไป

ศูนย์ประเมินผล

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

มีนาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	(ค)
Executive summary	(จ)
คำนำ	(ช)
สารบัญตาราง	(ฎ)
สารบัญภาพ	(ฏ)
บทที่ 1 สารสำคัญของโครงการ	1
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	1
1.3 เป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ	1
1.4 แนวทางการดำเนินงาน	2
1.5 วิธีดำเนินงาน	2
1.6 ระยะเวลาการดำเนินงาน	5
1.7 งบประมาณ	5
1.8 หน่วยงานรับผิดชอบ	5
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 ระเบียบวิธีการประเมินผล	7
2.1 ความสำคัญของการประเมินผล	7
2.2 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล	7
2.3 ขอบเขตของการประเมินผล	8
2.4 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี	8
2.5 วิธีการประเมินผล	16
2.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการประเมินผล	21
บทที่ 3 ผลการประเมินผล	23
3.1 ปัจจัยนำเข้า	23
3.2 ผลได้ของโครงการ	32
3.3 ผลกระทบจากโครงการ	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 สรุป และข้อเสนอแนะ	41
4.1 สรุป	41
4.2 ข้อเสนอแนะ	46
บรรณานุกรม	47
ภาคผนวก	49
ภาคผนวก ก แผนผังสรุปโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ปี 2558	51
ภาคผนวก ข ประมวลภาพการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล	55

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ประเด็นและตัวชี้วัดที่สำคัญในการประเมินผล	17
ตารางที่ 2.2 จำนวนตัวอย่างโครงการของชุมชนที่สำรวจจริง แยกภาค และลักษณะกิจกรรมโครงการ	20
ตารางที่ 2.3 การกำหนดระดับคะแนนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล	21
ตารางที่ 3.1 เป้าหมายและผลการพิจารณาอนุมัติงบประมาณโครงการ	24
ตารางที่ 3.2 งบประมาณโครงการที่ได้รับจำแนกตามลักษณะกิจกรรม และรายการค่าใช้จ่าย	24
ตารางที่ 3.3 ผลการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการ	25
ตารางที่ 3.4 การได้รับงบประมาณของกลุ่มเกษตรกรที่เสนอขอโครงการ	26
ตารางที่ 3.5 ความคิดเห็นต่อความร่วมมือและความสำคัญของหน่วยงานที่ร่วมดำเนินงาน โครงการ	27
ตารางที่ 3.6 ความเหมาะสมของ ศบกต. ในฐานะตัวแทนกลุ่มองค์กรเกษตรกร	28
ตารางที่ 3.7 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานโครงการ	29
ตารางที่ 3.8 จำนวนแรงงานและครุภัณฑ์เกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ	32
ตารางที่ 3.9 จำนวนโครงการของชุมชนจำแนกตามลักษณะกิจกรรม	33
ตารางที่ 3.10 โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงานต่อเนื่อง	36
ตารางที่ 3.11 แหล่งเงินทุนในการดำเนินงานต่อเนื่องของโครงการ	37
ตารางที่ 3.12 ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการชุมชน	38
ตารางที่ 3.13 ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อผลการดำเนินงานโครงการ	39
ตารางที่ 3.14 โครงการของชุมชนที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม	40

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ประเภทการประเมินผลตามช่วงเวลาของโครงการ	12
ภาพที่ 2.2 ผังสรุปแนวคิดการประเมินผลตามรูปแบบเชิงตรรกะ (Logic Model)	14
ภาพที่ 2.3 ผังสรุปแนวคิดการประเมินผลตามรูปแบบ I O E I	15
ภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดในการประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตร แก่ชุมชนฯ	17
ภาพที่ 3.1 ความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ	31
ภาพที่ 3.2 การใช้จ่ายเงินค่าแรงที่ได้รับ	34
ภาพที่ 3.3 การใช้จ่ายเงินค่าวัสดุในโครงการ	35

บทที่ 1

สาระสำคัญของโครงการ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

ปี 2557 อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางมีปริมาตรน้ำน้อยกว่าปีที่ผ่านมา และคาดว่าจะมีแนวโน้มต่อไป อาจเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ และปัญหาภัยแล้งขึ้นได้ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2557 มอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการจัดทำแผนการดำเนินงาน เพื่อรองรับปัญหาภัยแล้งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้พิจารณาเตรียมการในส่วนที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ติดตามสถานการณ์น้ำและภาวะความแห้งแล้งอย่างต่อเนื่อง พบว่ามีพื้นที่ทำการเกษตรที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง จำนวน 3,051 ตำบล ใน 58 จังหวัด ซึ่งภัยแล้งที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากจะส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชได้ เกิดการว่างงาน และขาดรายได้แล้ว ในระยะยาว ยังจะทำให้ประสิทธิภาพการผลิตลดลง และเกิดผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของชุมชนเกษตร หากไม่มีการเตรียมการที่เพียงพอ ดังนั้น เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรจากการขาดรายได้ในช่วงฤดูแล้ง รวมทั้ง สร้างโอกาสให้ชุมชนเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน ซึ่งจะเป็นการช่วยบรรเทาปัญหาภัยแล้งได้ ในระยะยาว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง โดยสนับสนุนให้ชุมชนเกษตรเป็นผู้นำหนดกิจกรรมการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการและเป็นผู้บริหารจัดการโครงการให้เกิดผลสำเร็จ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรของชุมชนอย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชนเกษตรในช่วงฤดูแล้ง

1.2.2 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนจากภัยแล้งในระยะยาว

1.3 เป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนในพื้นที่เกษตรที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบแล้ง ปี 2557/2558 จำนวน 3,051 ตำบล ในพื้นที่ 58 จังหวัด จากบัญชีรายชื่อพื้นที่คาดการณ์ความแห้งแล้งในพื้นที่เกษตร ปี 2558 ตามแผนเตรียมการรับสถานการณ์ภัยพิบัติด้านการเกษตร ประจำปีงบประมาณ 2558 ที่ผ่านความเห็นชอบจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ทั้งนี้ การกำหนดพื้นที่คาดการณ์ความแห้งแล้งในพื้นที่เกษตร ปี 2558 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มอบหมายให้กรมพัฒนาที่ดิน ดำเนินการกำหนดพื้นที่เกษตรที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบภัยแล้ง โดยใช้

หลักวิชาการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน ในปี 2557 ปริมาณน้ำฝนที่ต่างจากค่าปกติ พื้นที่ชลประทาน ความสามารถในการอุ้มน้ำของดินหรือการระบายน้ำของดิน ระยะห่างจากแหล่งน้ำหรือลำน้ำสายหลัก การใช้ประโยชน์ที่ดิน ค่าดัชนีความแห้งแล้งทางการเกษตร (GMIPct) ปริมาณน้ำต้นทุน และพื้นที่แล้งซ้ำซาก โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และใช้วิธีการถ่วงค่าน้ำหนักจากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น

1.4 แนวทางการดำเนินงาน

1.4.1 ให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) ซึ่งเป็นองค์กรบริหารงานด้านการเกษตรระดับตำบลที่จัดตั้งขึ้นตามมติที่ประชุมคณะกรรมการรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 ทำหน้าที่เป็นองค์กรตัวแทนของชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยผ่านความเห็นชอบจากชุมชน

1.4.2 กำหนดกลไกในการขับเคลื่อนและบริหารโครงการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการ ที่มีองค์ประกอบครอบคลุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ทำหน้าที่กลั่นกรอง อนุมัติโครงการ แนะนำ ตรวจสอบ ติดตาม กำกับการดำเนินงานโครงการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.5 วิธีดำเนินงาน

1.5.1 การเตรียมการ

- 1) ประชาสัมพันธ์โครงการทุกระดับ
- 2) แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการระดับกระทรวง จังหวัด และอำเภอ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการในแต่ละระดับ โดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

2.1) คณะกรรมการบริหารโครงการระดับกระทรวง มีหน้าที่ กำกับการดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ และให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติงานและการใช้จ่ายงบประมาณของจังหวัด

2.2) คณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด มีหน้าที่ พิจารณา กลั่นกรอง อนุมัติโครงการ จัดทำแผนปฏิบัติงานและการใช้จ่ายงบประมาณให้กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อประมวลเสนอคณะกรรมการบริหารโครงการระดับกระทรวง รวมทั้ง ให้คำแนะนำ ติดตาม กำกับ การดำเนินงานโครงการ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการ จนถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน และรายงานผลต่อคณะกรรมการบริหารโครงการระดับกระทรวง

2.3) คณะกรรมการบริหารโครงการระดับอำเภอ มีหน้าที่ ตรวจสอบ และกลั่นกรองความเหมาะสมของโครงการและงบประมาณ เสนอคณะกรรมการบริหารงานโครงการระดับ จังหวัดพิจารณา อนุมัติโครงการ รวมทั้ง ให้คำแนะนำ ติดตาม กำกับการดำเนินงานโครงการตั้งแต่ เริ่มดำเนินการ จนถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน และรายงานผลต่อคณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด

- 3) ประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการ ทั้ง 3 ระดับ เพื่อจัดทำแผนการบริหารโครงการ

4) กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอ จัดประชุมชี้แจงโครงการ ทำความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) จัดประชุมคณะกรรมการฯ โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ผู้แทนกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ผู้นำหมู่บ้าน อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) เพื่อดำเนินการประชาสัมพันธ์โครงการและชี้แจงชุมชนเตรียมความพร้อมในการจัดทำโครงการและดำเนินโครงการ

1.5.2 การดำเนินงาน

กำหนดให้ชุมชน โดย ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ผู้นำหมู่บ้าน ผู้แทนกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการในพื้นที่ รวมถึงการทำหน้าที่ควบคุม กำกับการปฏิบัติงานขององค์กรเกษตรกรที่ได้รับการสนับสนุนโครงการ

1) เกณฑ์ให้การสนับสนุนโครงการของชุมชน

1.1) เป็นโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและ/หรือเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชนที่เป็นกิจกรรมการเกษตรหลักของชุมชน เพื่อช่วยลดผลกระทบจากภัยแล้งในระยะยาว ภายใต้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาแนะนำของเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ ในเรื่องนั้นๆ โดยเป็นโครงการที่มีลักษณะกิจกรรม ดังนี้

1.1.1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน

1.1.2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อการสร้างรายได้ในฤดูแล้งของชุมชน

1.1.3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

1.1.4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร

1.2) เป็นการจ้างแรงงานในชุมชนเป็นหลัก

1.3) ต้องมีสัดส่วนค่าจ้างแรงงานไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของวงเงินที่ขอรับการสนับสนุน ยกเว้นกรณีที่เป็นและมีเหตุผลที่สมควรต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 และต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้แทนกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในพื้นที่ ทั้งนี้ การจ้างแรงงานเกษตรควรพิจารณาจากแรงงานที่มีความสามารถสอดคล้องกับกิจกรรมโครงการ และให้พิจารณาการจ้างแรงงานเกษตรกรที่มีรายได้น้อยเป็นอันดับแรก

1.4) เป็นความต้องการของชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและได้รับความเห็นชอบจากชุมชน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1.5) ต้องดำเนินการโดยกลุ่ม/องค์กรเกษตรกรในชุมชน ที่หน่วยราชการให้การสนับสนุน หรือในกรณีที่เป็นกลุ่มธรรมชาติต้องได้รับการรับรองจากเวทีชุมชน

1.6) เป็นโครงการที่ชุมชนสามารถดูแลรักษา และใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง

1.7) สถานที่ดำเนินการต้องเป็นสถานที่สาธารณะที่มีหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากหน่วยงานที่ดูแล หรือหากเป็นสถานที่ส่วนบุคคลต้องมีเอกสารยินยอมให้ใช้สถานที่ โดยระบุเป็นลายลักษณ์อักษร และมีระยะเวลาที่สอดคล้องกับการเสื่อมของอาคารสถานที่นั้น ๆ

1.8) กรณีที่เป็นการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ระบุว่า ต้องมีเอกสารรับรองจากทางราชการ ต้องดำเนินการตามระเบียบของทางราชการ

1.9) โครงการที่ขอรับการสนับสนุนจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับโครงการที่ได้รับงบประมาณดำเนินการในปี 2557/58 จากหน่วยงานราชการหรือหน่วยงาน อปท.

1.10) มีความพร้อมที่จะดำเนินการได้ทันทีที่มีการอนุมัติโครงการ

2) การขอรับการสนับสนุน

2.1) ศบกด. เป็นแกนหลักในการจัดเวทีชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของ อปท. ผู้นำหมู่บ้าน อคม. และผู้ให้คำปรึกษาทางวิชาการ เพื่อพิจารณา วิเคราะห์ กลั่นกรอง แผนความต้องการขององค์กรเกษตรกร ภายในตำบล และจัดทำโครงการเสนอคณะกรรมการบริหารโครงการระดับอำเภอพิจารณา

2.2) คณะกรรมการบริหารโครงการระดับอำเภอพิจารณากลั่นกรองความเหมาะสมของโครงการ และงบประมาณของตำบลต่าง ๆ เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด

2.3) คณะกรรมการบริหารโครงการระดับจังหวัด พิจารณามติโครงการ พร้อมจัดทำแผนปฏิบัติงานและการใช้จ่ายงบประมาณโครงการ เสนอกรมส่งเสริมการเกษตร

2.4) กรมส่งเสริมการเกษตรรวบรวมแผนปฏิบัติงานและการใช้จ่ายงบประมาณโครงการของจังหวัด เสนอขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารโครงการระดับกระทรวง และเสนอขออนุมัติงบประมาณจากสำนักงบประมาณเพื่อจัดสรรให้จังหวัดต่อไป

3) การเบิกจ่ายเงิน

ให้เป็นไปตามระเบียบการเบิกจ่ายเงินงบประมาณงบเงินอุดหนุน ประเภทเงินอุดหนุนทั่วไป โดยให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นองค์กรรับการสนับสนุนงบประมาณของชุมชน ดำเนินการบริหารการเบิกจ่ายงบประมาณให้องค์กรเกษตรกร และจัดทำรายงานการเบิกจ่าย โดยให้ถือปฏิบัติตามรายละเอียดแนวปฏิบัติการรับและเบิกจ่ายเงิน

1.5.3 การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน

1) การกำกับ ติดตาม และรายงานผล ใช้กลไกของคณะกรรมการบริหารโครงการในระดับต่างๆ โดยสนับสนุนให้คณะกรรมการบริหารโครงการทุกระดับได้เข้าไปมีส่วนในการสร้างความชัดเจนในโครงการแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและชุมชน ตั้งแต่ก่อนดำเนินงาน และระหว่างดำเนินงาน

2) การประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เป็นแกนกลางในการประเมินผลการดำเนินงาน โดยแสดงถึงผลผลิตและผลลัพธ์ที่ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และบรรเทาปัญหาภัยแล้งในระยะยาวจากการใช้ประโยชน์โครงสร้างพื้นฐาน และการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชนที่เกิดขึ้นจากโครงการ รวมทั้งผลกระทบอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การประเมินผลโครงการจะดำเนินการทั้งระดับโครงการของชุมชน และการประเมินผลในภาพรวมทั้งโครงการ

1.6 ระยะเวลาการดำเนินงาน

1.6.1 ระยะเวลาดำเนินการ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนสิงหาคม 2558 (มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2558 ได้ขยายเวลาจากเดิมวันที่ 30 มิถุนายน เป็นวันที่ 31 สิงหาคม 2558)

1.6.2 ระยะเวลาโครงการ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนกันยายน 2558

1.7 งบประมาณ

1.7.1 งบประมาณรวม 3,150,992,000 บาท ประกอบด้วย

1) งบประมาณสนับสนุนชุมชนเกษตร งบประมาณเงินอุดหนุนประเภทเงินอุดหนุนทั่วไป จำนวน 3,051,000,000 บาท (3,051 ตำบล x 1,000,000 บาท)

2) ค่าใช้จ่ายการบริหารจัดการโครงการ สำหรับการประชาสัมพันธ์ การประชุมชี้แจง สัมมนา จัดเวทีชุมชน การติดตามให้คำปรึกษา คำแนะนำ และประเมินผล จำนวน 99,992,000 บาท

1.8 หน่วยงานรับผิดชอบ

1.8.1 หน่วยงานหลัก : กรมส่งเสริมการเกษตร

1.8.2 หน่วยงานร่วมดำเนินการ

1) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : กรมชลประทาน กรมปศุสัตว์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมประมง กรมการข้าว กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมวิชาการเกษตร สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

2) กระทรวงมหาดไทย : กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมการพัฒนาชุมชน และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

3) กระทรวงกลาโหม : คณะรักษาความสงบแห่งชาติ กองทัพบก และหน่วยงานในสังกัด กระทรวงกลาโหมที่ได้รับมอบหมาย

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.9.1 เกษตรกรในชุมชนมีรายได้จากการจ้างงานไม่น้อยกว่า 200,000 บาทต่อชุมชน คิดเป็นแรงงาน 660 แรง-วันต่อชุมชน ซึ่งจะเกิดการจ้างแรงงานทั้งโครงการเป็นจำนวนเงินไม่น้อยกว่า 610,400,000 บาท คิดเป็นแรงงาน 2,014,320 แรง-วัน (Man-day)

1.9.2 เกิดกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม่น้อยกว่า 800,000 บาทต่อชุมชน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งโครงการ 2,441,600,000 บาท

1.9.3 ชุมชนเกษตรจำนวน 3,051 แห่ง มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเกษตรของชุมชน และมีการเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ภัยแล้งในระยะยาว สามารถลดผลกระทบจากภัยแล้งที่ชุมชนร่วมกันดูแล

บทที่ 2

ระเบียบวิธีการประเมินผล

2.1 ความสำคัญของการประเมินผล

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2558 อนุมัติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกับ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงกลาโหม ดำเนินงานโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตร แก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ด้วยการสนับสนุนงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปให้ในพื้นที่ที่คาดว่าจะเกิดภัยแล้ง ตำบลละ 1 ล้านบาท จำนวน 3,051 ตำบล 541 อำเภอ ใน 58 จังหวัด เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ให้มีรายได้ในช่วงฤดูแล้ง และสร้างโอกาสให้ชุมชนเกษตรสามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน โดยกระบวนการดำเนินงานชุมชนจะเป็นผู้เสนอโครงการตาม ความต้องการของชุมชนและหลักเกณฑ์เงื่อนไขของโครงการจากการทำเวทีชุมชนผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) ในฐานะตัวแทนกลุ่มองค์กรเกษตรกรรมมายังคณะกรรมการบริหาร โครงการฯ ในระดับอำเภอ จังหวัด และกระทรวง ตามลำดับ เพื่อทำหน้าที่กลั่นกรองและพิจารณาอนุมัติ โครงการของชุมชน

จากผลการดำเนินงานตามกรอบระยะเวลาของโครงการ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – กันยายน 2558 มีชุมชนที่มีความพร้อมในการจัดการและดำเนินงานโครงการได้แล้วเสร็จ จำนวน 3,043 ตำบล โดยเกิดเป็น โครงการของชุมชนทั้งสิ้น จำนวน 6,596 โครงการ แบ่งตามลักษณะกิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดการแหล่งน้ำ เพื่อการเกษตรของชุมชน 3,328 โครงการ 2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ในฤดูแล้ง 636 โครงการ 3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 2,371 โครงการ และ 4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร 261 โครงการ ใช้จ่ายงบประมาณไปทั้งสิ้น 2,992.75 ล้านบาท โดย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) ได้ประเมินผลระหว่างดำเนินงานโครงการดังกล่าว ในปีงบประมาณ 2558 ซึ่งได้รายงานผลการประเมินด้านผลผลิต ผลลัพธ์ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากโครงการของชุมชนในช่วงระยะเวลาดังกล่าว รวมทั้งความพึงพอใจของเกษตรกรและข้อคิดเห็นต่อ คณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ แต่ยังไม่ครอบคลุมผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการใช้ผลประโยชน์ต่อเนื่องและความยั่งยืนของโครงการที่มีต่อชุมชนเกษตร ประกอบกับโครงการของชุมชน ส่วนใหญ่ต้องมีการดำเนินการไปช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนจึงจะสามารถประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นได้

ทั้งนี้ ในปีงบประมาณ 2559 สศก. โดย ศูนย์ประเมินผล เห็นควรทำการประเมินผลกระทบโครงการ ของชุมชน ภายใต้โครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง เพื่อให้มี ผลการประเมินครอบคลุมครบถ้วนไปถึงผลกระทบ และผลประโยชน์ต่อเนื่องในระยะยาว

2.2 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

2.2.1 ประเมินผลการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการโครงการของชุมชน

2.2.2 ประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการของชุมชน

2.3 ขอบเขตของการประเมินผล

2.3.1 ด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมาย 3,043 ตำบล ใน 58 จังหวัด

2.3.2 **โครงการของชุมชน** พิจารณาโครงการที่ชุมชนสามารถใช้ผลประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในด้านการพัฒนาการเกษตรให้แก่ชุมชน ได้แก่ โครงการที่มีการก่อสร้างด้านแหล่งน้ำ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรอื่นๆ เช่น โรงเรือน ลานตาก และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร ศูนย์จัดการศัตรูพืช และศูนย์รวบรวมคัดแยก/บรรจุผลผลิตเกษตร ที่อยู่ภายใต้กิจกรรมหลักของโครงการทั้ง 4 ลักษณะกิจกรรม คือ

- 1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน
- 2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้ง
- 3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต
- 4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร

2.3.3 กลุ่มเป้าหมาย

- 1) ผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรกรที่ได้รับงบประมาณให้ดำเนินงานโครงการของชุมชน
- 2) ครุเรือนเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดำเนินงานโครงการของชุมชน
- 3) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ สังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร

2.3.4 ช่วงเวลาของข้อมูลในการประเมินผล

- 1) ข้อมูลผลการดำเนินงานของโครงการ ใช้ข้อมูลตั้งแต่เริ่มโครงการจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ ณ วันที่ 30 กันยายน 2558
- 2) การประเมินผลการใช้ประโยชน์ และผลกระทบจากโครงการของชุมชน รวมทั้ง ความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย ใช้ข้อมูลภายหลังสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการของชุมชน อย่างน้อย 6 เดือน^{1/}

2.4 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

ในส่วนนี้จะนำเสนอการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิดและทฤษฎีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินผลในครั้งนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 การตรวจเอกสาร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558) ได้ทำการประเมินผลโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ซึ่งมีโครงการของชุมชนที่สามารถดำเนินงานได้ทั้งสิ้น 6,596 โครงการ 3,043 ตำบล ใน 58 จังหวัด ใช้จ่ายงบประมาณ 2,992.75 ล้านบาท ประสบผลสำเร็จมากกว่าร้อยละ 99 ของเป้าหมาย ทั้งในด้านการอนุมัติโครงการ การเบิกจ่ายงบประมาณ และการดำเนินการตามแผนโครงการของชุมชน จากการสำรวจข้อมูลในช่วงระหว่างและหลังสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการของชุมชน พบว่า โครงการสนองต่อความต้องการของชุมชน โดยผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรกรที่เสนอโครงการ ร้อยละ 96.44

^{1/} โครงการของชุมชนโดยส่วนใหญ่แล้วเสร็จภายในเดือนมิถุนายน 2558 และแล้วเสร็จทั้งหมด ณ วันที่ 31 สิงหาคม 2558 ตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2558 ให้ขยายเวลาดำเนินการโครงการของชุมชน

เห็นว่าโครงการมีความเหมาะสมเป็นอย่างมากกับสภาพปัญหาของชุมชน เพราะเป็นโครงการที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริง ประเภทโครงการของชุมชน ร้อยละ 59.98 เป็นโครงการที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน เช่น จัดทำแหล่งน้ำการเกษตร สร้างลานตาก และโรงเรือนเก็บผลผลิตเกษตร และร้อยละ 22.95 เป็นโครงการพัฒนาต่อยอดจากกิจกรรมที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น การเพิ่มปริมาณความจุของฝาย เพิ่มการผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และอีกร้อยละ 17.07 เป็นการปรับปรุงฟื้นฟูโครงการเดิม เช่น ขุดลอกคลอง ซ่อมแซมฝาย ลำเหมือง เป็นต้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มีครัวเรือนเกษตรกรได้รับประโยชน์จากโครงการ 2.87 ล้านครัวเรือน จากการมีแหล่งน้ำใช้ในฤดูแล้ง มีช่องทางหารายได้เพิ่มจากการรับจ้างเป็นแรงงาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตรเพิ่มขึ้น ต้นทุนการผลิตลดลง และผลผลิตการเกษตรมีคุณภาพเพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงานในชุมชน จำนวน 0.87 ล้านราย มีรายได้เฉลี่ย 1,800 บาทต่อราย เกิดเงินทุนหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจจากการดำเนินงานโครงการในระดับชุมชน/ตำบล ที่ร้อยละ 83.88 ของเป้าหมาย (2,441.60 ล้านบาท) ผลประโยชน์ทางสังคม กระบวนการดำเนินโครงการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความสามัคคีภายในชุมชน แบบร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมจัดการดูแล ข้อคิดเห็นจากผลการประเมินผล เห็นว่ากระบวนการดำเนินงานของโครงการสามารถใช้เป็นแบบอย่างให้โครงการอื่นๆ ได้ ในการสร้างความเชื่อมโยงมาตรการ/แผนงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่ร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะกลไกการทำงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) การส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการโครงการ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในระยะยาว โครงการด้านการจัดการแหล่งน้ำควรมีการวางแผนทั้งระบบ สำหรับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ควรมีเจ้าหน้าที่เฉพาะทาง ควบคุมดูแลหรือให้คำปรึกษา

กรมพัฒนาที่ดิน (2556) ได้พิจารณาให้คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำการประเมินผลโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ที่ดำเนินการในปีงบประมาณ 2555 เพื่อให้ทราบผลสำเร็จจากการดำเนินงานโครงการและแนวทางพัฒนากระบวนการดำเนินงานโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่าในปีต่อไป โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรตัวอย่างที่ได้รับบริการแหล่งน้ำ จำนวน 462 คน และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินจำนวน 34 คน ผลการประเมิน พบว่า เกษตรกรทำการเกษตรเฉลี่ย 24.38 ไร่ มากกว่าครึ่งถือครองที่ดินทำการเกษตรแบบมีโฉนด ร้อยละ 60.17 มีการใช้น้ำฝน น้ำท่า น้ำบาดาล และน้ำสระที่ขุดจากโครงการ เพื่อการทำการเกษตร ด้านความพึงพอใจต่อโครงการในภาพรวมเกษตรกรมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.31) คิดเป็นร้อยละ 86.20 ด้านการบริหารจัดการโครงการเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินได้ดำเนินการตามคู่มือการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ตั้งแต่การคัดเลือกเกษตรกร การคัดเลือกพื้นที่ ความเหมาะสมของพื้นที่ และสภาพของดิน สำหรับขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้าง การติดตามการขุดสระน้ำ และการตรวจรับงานตรงตามเวลาที่กำหนด ด้านผลผลิตของโครงการเกษตรกรที่ร่วมโครงการทั้งหมดได้รับสระน้ำ โดยเกษตรกรมีความคิดเห็นต่อการใช้ประโยชน์จากสระน้ำ ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.98) ซึ่งสระน้ำของเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.58 กักเก็บน้ำได้ตลอดปี ส่วนที่เหลือกักเก็บน้ำได้บางส่วน หรือไม่สามารถกักเก็บน้ำในสระได้เลยโดยมีสาเหตุหลักมาจากภัยแล้ง โครงสร้างดินบริเวณสระน้ำไม่เหมาะสมในการกักเก็บน้ำ ด้านผลลัพธ์ของโครงการเกษตรกรทั้งหมดใช้ประโยชน์จากสระน้ำเพื่อการเกษตร เมื่อพิจารณาผลผลิตการทำนาที่เป็นอาชีพหลักของเกษตรกร ก่อนได้รับบริการสระน้ำ ผลิตข้าวได้เฉลี่ย

606.39 กิโลกรัมต่อไร่ หลังได้รับบริการสระน้ำ ผลิตข้าวได้เฉลี่ย 790.00 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งผลิตข้าวเพิ่มขึ้น ร้อยละ 30.28 สำหรับการดูแลรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำเกษตรกรรมส่วนใหญ่ไม่มีการดูแลรักษาอย่างจริงจัง แต่มีทำแนวคันดินกันดินขอบสระไหลลงสระ ทำแนวคันดินขอบสระเพื่อปลูกพืช พืชผักสวนครัว ไม้ผล หรือ พืชอื่นไว้บริโภค นอกจากนั้นเกษตรกรต้องการให้มีการปรับปรุง พัฒนาโครงการเรื่องการเพิ่มขนาด และความลึกสระน้ำ การช่วยเหลือเกษตรกรในเรื่องพันธุ์ปลา พันธุ์พืช บ่อบาดาล บัญชี พันธุ์สัตว์ และหญ้าแฝก การวิเคราะห์ดิน การปรับปรุงดิน รวมทั้ง พัฒนาระบบส่งน้ำ ถนน การปรับปรุงพื้นที่นา และเงินทุน ตามลำดับ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ได้ประเมินผลโครงการก่อสร้างแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ที่ดำเนินการโดยกรมชลประทาน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์โครงการ ความยั่งยืน และเสนอแนะ การดำเนินงานโครงการ ซึ่งโครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภค บริโภค และการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง โดยเลือกประเมินผลแหล่งน้ำที่ก่อสร้างแล้วเสร็จและมีการใช้ประโยชน์ มาแล้ว 5 ปี (แหล่งน้ำที่เสร็จในปีงบประมาณ 2547 จำนวน 116 แห่ง) สุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 แห่ง และ สัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างในและนอกเขตพื้นที่โครงการ จำนวนทั้งสิ้น 300 ราย ผลการประเมิน พบว่า แหล่งน้ำร้อยละ 95 ยังสามารถเก็บกักน้ำได้ตลอดปี โดยแหล่งน้ำยังอยู่ในสภาพดี ร้อยละ 41 และต้องปรับปรุง ร้อยละ 59 เนื่องจากตื้นเขิน มีวัชพืช น้ำกัดเซาะคันดิน และรั่วซึม ซึ่งแหล่งน้ำทั้งหมดมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ตามเงื่อนไขโครงการ แต่มีเพียงร้อยละ 50 ที่ยังบริหารโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างต่อเนื่อง สำหรับการใช้น้ำประโยชน์ จากแหล่งน้ำของโครงการ เฉลี่ย 94 ครัวเรือนต่อแห่ง เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการร้อยละ 36 โดยประโยชน์ ที่เกิดขึ้น คือ ช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างเพียงพอเพื่ออุปโภค บริโภค ร้อยละ 81 มีน้ำเพียงพอเพื่อปลูก พืชผักสวนครัว ร้อยละ 83 มีน้ำเพียงพอเพื่อเสริมการทำนาหรือปลูกพืชอื่น ร้อยละ 84 มีน้ำเพียงพอเพื่อจับปลา หรือเลี้ยงปลา ร้อยละ 74 และเพียงพอต่อการเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 69 ส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการใช้ที่ดินมากกว่า 1 รอบการผลิต ด้านความยั่งยืนของโครงการในภาพรวมยังไม่ยั่งยืนเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดการดูแลรักษา จากข้อจำกัดของงบประมาณของท้องถิ่นแต่ละแห่ง การรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อบริหารจัดการที่ต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการปรับปรุงบริเวณแหล่งน้ำของ โครงการ จึงจำเป็นต้องพิจารณาทบทวนการให้ความช่วยเหลือในแต่ละพื้นที่ และควรสร้างกระบวนการ ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่องค์กรผู้ใช้น้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อการบริหารจัดการแหล่งน้ำให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพ

สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี (2554) มอบหมายให้สำนักงานสถิติจังหวัดอุทัยธานี ติดตาม ประเมินผลการดำเนินการตามนโยบายสำคัญเร่งด่วนของรัฐบาล คือ โครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับ ชุมชน (ศพช.) หรือโครงการชุมชนพอเพียง ซึ่งเป็นตัวชี้วัดระดับความสำเร็จของการบริหารจัดการของจังหวัด ที่สำนักงาน ก.พ.ร. กำหนด โดยจากการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน และ ประชาชนในหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่าง จำนวน 800 ราย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 82.00 ทราบเกี่ยวกับ โครงการชุมชนพอเพียง ส่วนอีกร้อยละ 18.00 ไม่ทราบเกี่ยวกับโครงการ โดยประชาชนที่ทราบถึงโครงการ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.50 ระบุว่าชุมชนของตนเองมีการจัดทำโครงการ ซึ่งได้มีการเข้าร่วมประชุมประชาคม ร้อยละ 55.30 และไม่ได้เข้าร่วม ร้อยละ 32.20 ส่วนอีกร้อยละ 2.50 ในชุมชนไม่มีการจัดทำโครงการ

ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 10.00 ระบุว่าไม่ทราบเกี่ยวกับโครงการ ทั้งนี้ โครงการที่ชุมชนได้คัดเลือกเพื่อดำเนินการเป็นโครงการด้านการเกษตร ร้อยละ 56.00 การสาธารณูปโภค ร้อยละ 31.00 การส่งเสริมอาชีพ/รายได้ ร้อยละ 12.20 สวัสดิการชุมชน ร้อยละ 6.00 การสนับสนุนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ร้อยละ 4.00 และการสนับสนุนส่งเสริมการคุ้มครอง รักษา ป่า น้ำ และดิน ร้อยละ 2.80 โดยประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 83.80 ระบุว่าตรงกับความต้องการของชุมชน และเห็นว่ามีประโยชน์ต่อชุมชนและตนเอง ได้แก่ คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของครัวเรือนดีขึ้น สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน สร้างรายได้ให้ครัวเรือน และสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น สำหรับกระบวนการดำเนินงานโครงการชุมชนพอเพียงประชาชนส่วนใหญ่ได้ร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของชุมชนของตนเอง ได้ร่วมประชุมประชาคมตามกระบวนการของโครงการ และคัดเลือกโครงการที่เป็นประโยชน์กับประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม หากมีการดำเนินโครงการในลักษณะนี้อีก ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง และทำความเข้าใจวัตถุประสงค์โครงการอย่างชัดเจน การพิจารณาอนุมัติโครงการต่างๆ ควรชี้แจงให้ชุมชนทราบ โดยเฉพาะโครงการที่ไม่ผ่านเพื่อแก้ไขต่อไป

อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และคณะ (2552) ได้ทำการวิจัยเชิงประเมินผลจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประจำปีงบประมาณ 2551 โดยศึกษาจากหมู่บ้าน/ชุมชน จำนวน 2,513 หมู่บ้าน ในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ซึ่งโครงการ SML ส่วนใหญ่เป็นโครงการด้านการเกษตร ร้อยละ 48.35 รองลงมาเป็นด้านสาธารณสุข ร้อยละ 23.12 ด้านการส่งเสริมรายได้/อาชีพ ร้อยละ 15.52 ด้านสวัสดิการชุมชน ร้อยละ 10.19 ด้านการอนุรักษ์และรักษาศิลปวัฒนธรรม ร้อยละ 1.43 และด้านอื่นๆ เช่น การซ่อมแซม/ปรับปรุงสิ่งก่อสร้าง และการจัดซื้อวัสดุ ครุภัณฑ์ต่างๆ ร้อยละ 1.39 จากผลการประเมิน พบว่า โครงการ SML ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และชุมชนได้จัดทำเป็นโครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ การได้รับงบประมาณเพื่อดำเนินงานโครงการ ชุมชนส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณทันเวลาไม่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน โครงการมีความเหมาะสมกับปริมาณงาน กระบวนการดำเนินงานมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น มีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ยึดหลักความคุ้มค่า สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จของโครงการ ได้แก่ 1) ความร่วมมือของคนในชุมชน 2) ความรู้ความสามารถและคุณธรรมของผู้นำและคณะกรรมการโครงการ และ 3) การบริหารจัดการที่โปร่งใสตรวจสอบได้ เป็นต้น

2.4.2 แนวคิดและทฤษฎี

เพื่อให้การกำหนดกรอบวิธีการประเมินมีความเหมาะสม ได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับลักษณะของโครงการ ซึ่งได้นำมาประยุกต์ใช้ในการประเมินผลครั้งนี้ มีดังนี้

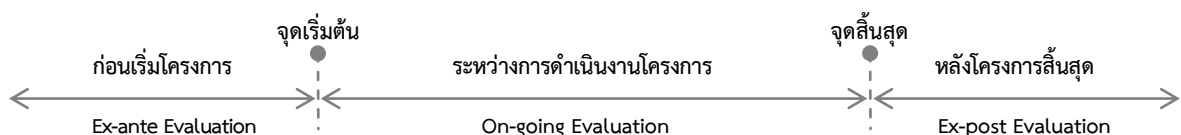
1) แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่จะวัดและทำการวิเคราะห์ว่า ผลที่เกิดจากการดำเนินงานตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นไปตามที่ได้วางแผนหรือไม่ ทั้งนี้การประเมินผลมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและค้นหาคำเรียนจากการดำเนินงานโครงการทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เพื่อที่จะนำมาใช้ในการปรับปรุงแนวทางการดำเนินการในระยะต่อไป รวมถึงโครงการหรือกิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการประเมินผลโครงการสามารถแบ่งตามระยะเวลาดำเนินโครงการออกเป็น 3 ประเภท คือ (สมคิด พรหมจรรย์, 2550)

1.1) การประเมินผลก่อนเริ่มปฏิบัติตามโครงการ (Ex-ante or Pre-Evaluation) เป็นการประเมินผลก่อนที่จะจัดทำหรือนำโครงการมาปฏิบัติ วัตถุประสงค์ในการประเมินผลเพื่อศึกษาความเหมาะสมหรือความเป็นไปได้ของโครงการ โดยการวิเคราะห์ว่าผลที่จะได้ตามโครงการนั้น จะคุ้มกับการลงทุนหรือไม่ เป็นการประเมินผลเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของผู้ที่มีหน้าที่ในการอนุมัติโครงการ

1.2) การประเมินผลในระหว่างการดำเนินงานโครงการ (On-going Evaluation or Implementation Evaluation) เป็นการประเมินผลการดำเนินงานในขณะที่กำลังนำโครงการที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตที่ได้ (Output) กับผลกระทบในระยะสั้นของโครงการ (Effect) การประเมินผลในระยะนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานตามโครงการให้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดโครงการล้มเหลว นอกจากนี้ บทเรียนที่ได้จากการประเมินผลยังสามารถนำไปใช้ในการจัดทำโครงการอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกันได้

1.3) การประเมินผลหลังจากที่โครงการสิ้นสุดแล้ว (Ex-post Evaluation) การประเมินผลในลักษณะนี้เป็นการประเมินผลกระทบ (Impact) อันเกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ โดยการเปรียบเทียบผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ระหว่างก่อนและหลังการดำเนินงาน เป็นการวิเคราะห์ว่าผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่อย่างไร ซึ่งไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการจะได้นำไปประกอบการพิจารณาเป็นแนวทางในการจัดทำโครงการอื่นๆ ต่อไป

ภาพที่ 2.1 ประเภทการประเมินผลตามช่วงเวลาของโครงการ

2) รูปแบบของการประเมินผลโครงการ (วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุริยา วีรวงศ์, 2543)

รูปแบบของการประเมินผลโครงการมี 3 รูปแบบ ได้แก่

2.1) การประเมินผลกระบวนการ (Process Evaluation) /การประเมินประสิทธิภาพ (Efficiency Evaluation) การประเมินผลกระบวนการเน้นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของโครงการ โดยศึกษากระบวนการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดเพื่อให้เกิดผลงานของโครงการ

Activities -----> Outputs

2.2) การประเมินผลที่ได้รับของโครงการ (Project Evaluation) หรือการประเมินประสิทธิผล (Effectiveness Evaluation) การประเมินผลที่ได้รับของโครงการเน้นการวิเคราะห์ประสิทธิผลของโครงการ โดยศึกษาว่าผลงานของโครงการสามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่เพียงใด

Outputs -----> Project Purpose

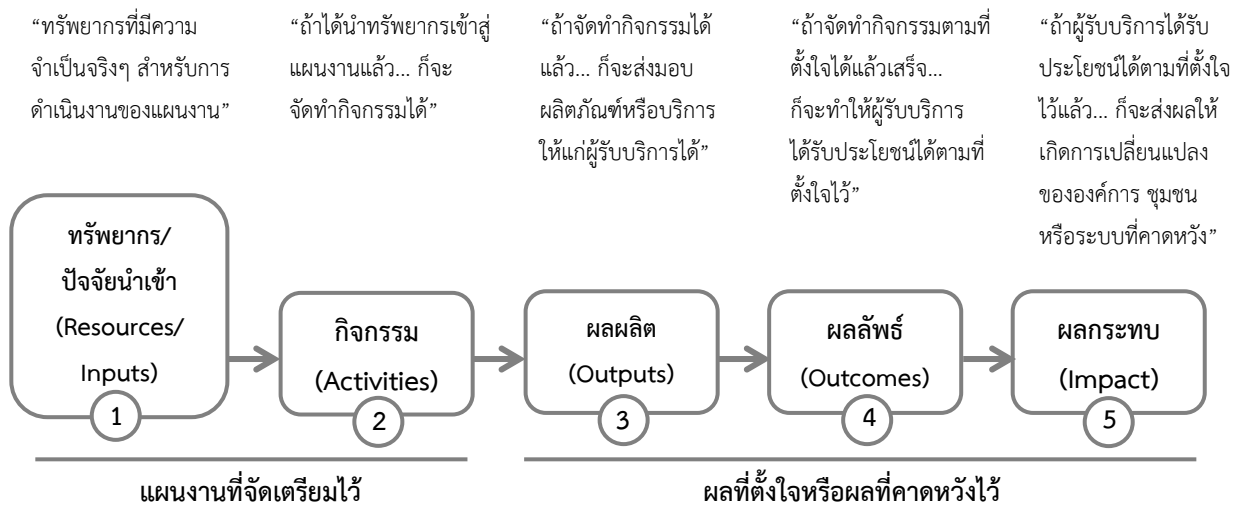
รูปแบบนี้ต่างจากการประเมินผลระหว่างโครงการ (On-going Evaluation) ในแง่ที่การประเมินผลที่ได้รับของโครงการ (Project Evaluation) โดยทั่วไปหมายถึงการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Post-Project Evaluation) ในขณะที่ On-going Evaluation เป็นการศึกษา Outputs (Project Purpose) เช่นเดียวกัน แต่ทำการประเมินผลเมื่อโครงการดำเนินการไปได้เพียงครึ่งเวลาของโครงการ

2.3) การประเมินผลกระทบของโครงการ (Impact Evaluation) การประเมินผลกระทบของโครงการ เน้นการวิเคราะห์ผลที่ได้รับต่อเนื่องจากประสิทธิผลของโครงการโดยศึกษาว่าผลที่ได้รับจากการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการสามารถ “เป็นส่วนหนึ่งที่จะไปช่วยสนับสนุน” การบรรลุเป้าประสงค์การพัฒนาได้หรือไม่ เพียงใด

Project Purpose -----> Programme Objectives

3) แนวคิดการประเมินผลเชิงตรรกะ

แนวคิดการประเมินผลตามรูปแบบเชิงตรรกะ (Logic Model) เป็นวิธีการสื่อที่เป็นระบบและเห็นภาพได้ชัดเจนที่นำเสนอความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรในการปฏิบัติงานของแผนงาน การจัดทำกิจกรรม และการเปลี่ยนแปลง หรือผลงานที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ (W.K.Kellogg Foundation, 2004)

ภาพที่ 2.2 ฟังสรุปแนวคิดการประเมินผลตามรูปแบบเชิงตรรกะ (Logic Model)

ที่มา : W.K.Kellogg Foundation (2004)

รูปแบบ Logic Model มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่

3.1) ทรัพยากรต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าปัจจัยนำเข้า (Resources/Inputs) เช่น คน งบประมาณ การจัดองค์กร และชุมชน ที่แผนงานสามารถจัดหาได้เพื่อดำเนินงาน

3.2) กิจกรรมของแผนงาน (Activities) เป็นสิ่งที่แผนงานจัดทำโดยใช้ทรัพยากร กิจกรรมทั้งกระบวนการ เครื่องมือ เหตุการณ์ เทคโนโลยี และการกระทำที่เป็นส่วนที่แผนงานตั้งใจจะทำ กิจกรรมการพัฒนานี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือผลงานที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งได้แก่ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ

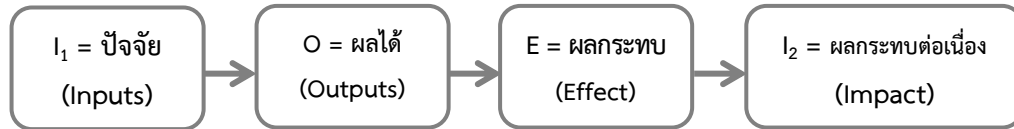
3.3) ผลผลิต (Outputs) เป็นผลที่เกิดขึ้น โดยตรงจากการจัดทำกิจกรรมของแผนงาน และอาจครอบคลุมถึงประเภท ระดับ และเป้าหมายของการให้บริการที่ส่งมอบของแผนงาน

3.4) ผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ สถานภาพ และระดับของหน้าที่การงานของผู้มีส่วนร่วมในแผนงาน

3.5) ผลกระทบ (Impact) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจที่เกิดขึ้นในองค์กร ชุมชน หรือระบบ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการจัดกิจกรรมของแผนงาน ซึ่งโดยปกติมักจะทำการประเมินผลกระทบเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาของแผนงาน

4) แนวคิดการประเมินผลแบบ IOEI Model (บรรเทิง, 2546)

รูปแบบการประเมินผลนี้ได้จำแนกตัวแปร (Variants) หรือองค์ประกอบของโครงการออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

ภาพที่ 2.3 ผังสรุปแนวคิดการประเมินผลตามรูปแบบ I O E I

ที่มา : บรรเทิง มาแสง (2546)

ตัวแปรแต่ละตัวมีความสัมพันธ์ดังภาพที่ 3 และตัวแปรแต่ละตัวมีความหมายดังนี้

4.1) ปัจจัย (Inputs) คือ ทรัพยากรที่นำมาใช้ในกระบวนการของแต่ละกิจกรรม เพื่อผลิตผลได้ทรัพยากรเหล่านี้คือ งบประมาณ บุคลากร เครื่องจักร เครื่องมือและอื่นๆ

4.2) ผลได้ (Outputs) คือ ผลลัพธ์เบื้องต้นที่เกิดจากกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในโครงการ ผลได้อาจเป็นผลได้เชิงปริมาณ (Quantitative Outputs) และผลได้เชิงคุณภาพ (Qualitative Outputs) ในบางกรณีผลได้ของกิจกรรมหนึ่งอาจเป็นปัจจัยของอีกกิจกรรมหนึ่งได้ ตัวอย่าง เช่น ผลได้จากกิจกรรมก่อสร้างระบบน้ำคือน้ำ และน้ำเป็นปัจจัยของกิจกรรมการปลูกข้าว ผลได้ของกิจกรรมมีสองประเภท คือ ผลได้ตามที่วางแผนไว้ และผลได้ของอีกกิจกรรมที่ไม่ได้วางแผนไว้ เช่น กิจกรรมการเลี้ยงปลาหมอเทศ ผลได้ที่วางแผนไว้ (Intended Outputs) คอปลาหมอเทศ ผลได้ที่ไม่ได้วางแผนไว้ (Unintended Outputs) อาจเป็นกึ่งและปลาจากธรรมชาติ ผลได้ที่ไม่ได้วางแผนไว้จะก่อให้เกิดผลกระทบได้เช่นกับผลได้ที่วางแผนไว้

4.3) ผลกระทบ (Effect) คือ ผลที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากผลได้ในกิจกรรมของโครงการ ตัวอย่างเช่น น้ำเพื่อการเกษตร คือ ผลได้จากกิจกรรมสร้างอ่างเก็บน้ำ ถ้ามีการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทาน เช่น เพื่อการปลูกข้าว ผลกระทบอาจทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นโดยไม่วางแผนไว้ ซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ ตัวอย่างผลกระทบทางบวก เช่น กิจกรรมการปลูกไม้ผล ผลกระทบตามที่ได้วางแผนไว้ คือ ผลผลิตผลไม้เพิ่มขึ้น และผลกระทบที่ไม่ได้วางแผนไว้ คือ น้ำผึ้งเพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงผึ้ง

4.4) ผลกระทบต่อเนื่อง (Impact) คือ ผลกระทบที่เกิดต่อเนื่องจากผลกระทบ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ระดับสูงสุดของโครงการ ผลกระทบต่อเนื่องที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นผลกระทบต่อเนื่องตามที่ได้วางแผนไว้ และเป็นผลกระทบต่อเนื่องที่ไม่ได้วางแผนไว้ ตัวอย่างเช่น กิจกรรมการผลิตข้าวของเกษตรกรตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ เพื่อให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคแต่เนื่องจากการมีแหล่งน้ำในไร่นา ทำให้ผลผลิตข้าวที่เกษตรกรได้รับเพิ่มมาก (ผลกระทบ) จนเหลือขาย ดังนั้น รายได้จากการขายข้าวจึงเป็นผลกระทบต่อเนื่องที่ไม่ได้วางแผนไว้

5) การวิเคราะห์ทัศนคติและความพึงพอใจ

ได้นำมาตรวัดแบบลิเคิทสเกล (Likert Scale) ที่สร้างขึ้นโดย Rensis Likert ถือเป็นเครื่องมือการวัดข้อมูลเชิงคุณภาพที่นิยมใช้กันทั่วไป เพื่อใช้วัดตัวแปร อาทิ ทัศนคติ ความเข้าใจ ความคิดเห็น และความพึงพอใจ เป็นต้น ซึ่งวิธีการได้มาของมาตรวัดแบบลิเคิทสเกล ต้องออกแบบสอบถามระดับความคิดเห็นในคำถามแต่ละข้อได้หลายระดับ ตัวอย่างที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ กำหนดให้คะแนน 3 เท่ากับเห็นด้วย 2 เท่ากับไม่แน่ใจ และ 1 เท่ากับไม่เห็นด้วย เป็นต้น (Rensis, 1932)

การกำหนดเกณฑ์คะแนนเป็นช่วงๆ มีวิธีคำนวณ ดังนี้

$$\text{ช่วงคะแนนเฉลี่ย} = \frac{\text{คะแนนมาก} - \text{คะแนนน้อย}}{\text{จำนวนระดับ}}$$

$$\text{ช่วงคะแนนเฉลี่ย} = \frac{3 - 1}{3}$$

$$\text{ช่วงคะแนนเฉลี่ย} = 0.67$$

โดยที่ คะแนนมาก คือ คะแนนที่กำหนดมากที่สุด (3 คะแนน)

คะแนนน้อย คือ คะแนนที่กำหนดน้อยที่สุด (1 คะแนน)

จำนวนระดับ คือ ระดับการวัดที่กำหนด (3 ระดับ)

2.5 วิธีการประเมิน

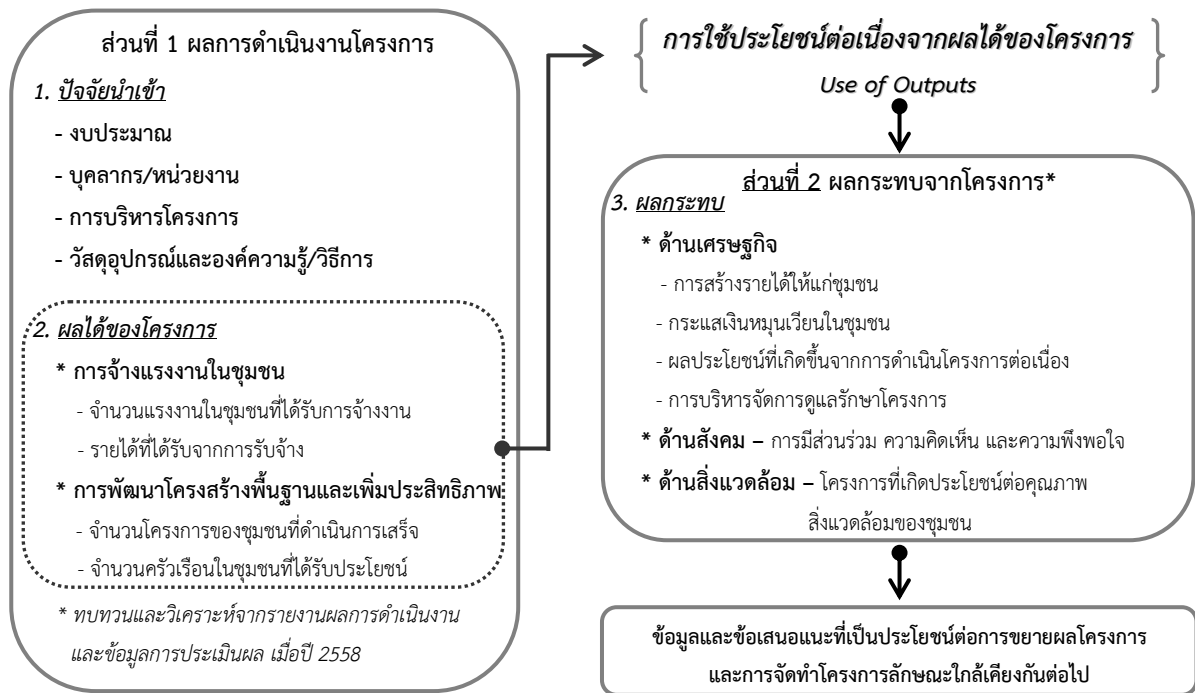
2.5.1 รูปแบบการประเมินผล การประเมินผลนี้ ใช้ตัวแบบการประเมิน IOEI ที่ได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้น เป็นกรอบในการกำหนดประเด็นที่ต้องการประเมินผล โดยมุ่งเน้นไปที่การพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ต่อเนื้อของผลได้ในกิจกรรมโครงการของชุมชน

2.5.2 ประเภทการประเมินผล เป็นการประเมินผลหลังจากที่โครงการสิ้นสุดแล้ว (Ex-post Evaluation) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังจากการดำเนินงานโครงการได้สิ้นสุดตามระยะเวลาหนึ่งพอที่จะสามารถวัดผลกระทบในเชิงปริมาณจากการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โครงการได้

2.5.3 กรอบแนวคิดในการประเมินผล จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นการพิจารณาในส่วนของการดำเนินงานโครงการฯ ในภาพรวม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า (I_1 : Inputs) พิจารณาในประเด็นความเพียงพอ ความเหมาะสม และความพร้อมของทรัพยากรที่นำเข้า อาทิ งบประมาณโครงการ บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การบริหารโครงการ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ และองค์ความรู้หรือวิธีการในการดำเนินงานโครงการ 2) ผลได้ (O: Outputs) ซึ่งเป็นผลที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมตามเป้าหมายหรือแผนงานที่กำหนด

ส่วนที่ 2 เป็นการประเมินผลกระทบหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการตามแผนแล้ว ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักในการประเมินผลครั้งนี้ เพื่อพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากผลได้ของโครงการ ใน 2 ระดับ คือ ผลกระทบ (E: Effect) และผลกระทบต่อเนื่อง (I₂: Impact) ที่ขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมในแต่ละโครงการของชุมชน

ภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดในการประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนฯ

2.5.4 ประเด็นและตัวชี้วัด

จากแนวคิดในการประเมินผลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ กำหนดประเด็นและตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ประเด็นและตัวชี้วัดที่สำคัญในการประเมินผล

ประเด็นการประเมินผล	ตัวชี้วัด
1. ปัจจัยนำเข้า ^{1/}	
1.1 งบประมาณ	- จำนวนงบประมาณที่โครงการเบิกจ่ายเปรียบเทียบกับที่ได้รับสนับสนุน - ระดับความเพียงพอ/เหมาะสมของงบประมาณต่อการดำเนินงาน
1.2 บุคลากร/หน่วยงาน	- จำนวนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ - ระดับความเพียงพอของเจ้าหน้าที่ต่อการปฏิบัติงานโครงการ - ระดับความพร้อมของบุคลากรและหน่วยงานในการปฏิบัติงานโครงการ
1.3 การบริหารโครงการ	- รูปแบบ/ลักษณะโครงสร้างการบริหารโครงการ - ระดับความเหมาะสมของโครงสร้างการบริหารโครงการ - ระดับความเหมาะสมของขั้นตอนในการดำเนินงานโครงการ
1.4 วัสดุอุปกรณ์และองค์ความรู้/วิธีการในการดำเนินงานโครงการ	- ระดับความเหมาะสมของวัสดุอุปกรณ์ต่อการดำเนินงานโครงการ - ระดับความเหมาะสมขององค์ความรู้หรือวิธีการที่นำมาใช้ในการดำเนินงานโครงการ

ตารางที่ 2.1 ประเด็นและตัวชี้วัดที่สำคัญในการประเมินผล (ต่อ)

ประเด็นการประเมินผล	ตัวชี้วัด
2. ผลได้ของโครงการ^{1/}	
2.1 การจ้างแรงงานในชุมชน	- จำนวนแรงงานในชุมชนที่ได้รับการจ้างเป็นแรงงานในโครงการของชุมชน - สัดส่วนแรงงานในโครงการต่อแรงงานที่ต้องการเข้าร่วมโครงการของชุมชน - รายได้ที่ได้รับจากการรับจ้างเป็นแรงงานในโครงการของชุมชน - ร้อยละโครงการของชุมชนที่มีสัดส่วนค่าจ้างแรงงานเป็นไปตามเงื่อนไขโครงการ
2.2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทาง การเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตของชุมชน	- จำนวนโครงการของชุมชนที่ได้รับอนุมัติและดำเนินการแล้วเสร็จตามกำหนด - จำนวนโครงการที่ดำเนินการแล้วเสร็จ จำแนกตามลักษณะกิจกรรม 4 ลักษณะ (1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร (2) การผลิตทางการเกษตรและแปรรูปผลผลิตเกษตร (3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร - จำนวนครัวเรือนในชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ
3. ผลกระทบ	
3.1 ด้านเศรษฐกิจ	
1) การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน	- ร้อยละของชุมชนที่มีรายได้จากการจ้างแรงงานไม่น้อยกว่า 200,000 บาทต่อชุมชน^{1/} - สัดส่วนการใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการรับจ้างเป็นแรงงานในโครงการของชุมชน^{1/}
2) กระแสเงินหมุนเวียนในชุมชน	- ร้อยละของชุมชนที่เกิดกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม่น้อยกว่า 800,000 บาทต่อชุมชน^{1/} - ปริมาณกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชน - แหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการพัฒนาต่อยอดโครงการของชุมชน
3) ผลประโยชน์หรือผลผลิตที่เกิดขึ้น จากการดำเนินโครงการต่อเนื่อง	- รูปแบบ/ลักษณะโครงการชุมชนที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อเนื่อง เช่น การสร้างรายได้ การแปรรูปผลผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และลดความสูญเสียทางการเกษตร - จำนวนผลผลิตหรือสินค้าที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการต่อเนื่อง - มูลค่าของผลประโยชน์หรือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการต่อเนื่อง - สัดส่วนของมูลค่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเทียบกับปริมาณเงินลงทุนโครงการของชุมชน
4) การบริหารจัดการดูแลรักษา โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร ในโครงการ	- ร้อยละของโครงการที่มีกลุ่ม/องค์กรเกษตรกรดูแลบริหารจัดการโครงการ^{1/} - รูปแบบ/วิธีการบริหารจัดการโครงการของชุมชนในแต่ละลักษณะกิจกรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่อง
3.2 ด้านสังคม	
1) การมีส่วนร่วม	- ร้อยละของครัวเรือนเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานโครงการ - ระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการของประชาชนในชุมชน
2) ความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน	- ระดับความคิดเห็นต่อกระบวนการดำเนินงานโครงการในด้านการสร้างความร่วมมือของภาครัฐกับชุมชน และระหว่างประชาชนภายในชุมชน^{1/} - ระดับความคิดเห็นต่อความสอดคล้องของโครงการกับสภาพปัญหาของชุมชน^{1/} - ระดับความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรหลังมีโครงการ - ระดับความพึงพอใจของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ต่อการดำเนินงานโครงการ
3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม	- รูปแบบ/ลักษณะโครงการของชุมชนที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อเนื่อง เกี่ยวกับการดูแลรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ดินและน้ำ การลดการใช้สารเคมี การใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร และการบรรเทาปัญหามลพิษในระยะเวลา

หมายเหตุ : ^{1/} จะใช้ข้อมูลจากรายงานผลการดำเนินงานและรายงานการประเมินผลโครงการฯ เมื่อปี 2558

มาประกอบและ/หรือวิเคราะห์เพิ่มเติม

2.5.5 การรวบรวมข้อมูล

1) วิธีการรวบรวมข้อมูล ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งตามประเภทของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรที่เสนอโครงการของชุมชน ครั้วเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการของชุมชน และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการรวบรวมโดยการศึกษาจากเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจากรายงานผลการดำเนินงานและรายงานการประเมินผลโครงการในช่วงที่ผ่านมาด้วย

2) แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีวิธีการ ดังนี้

2.1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เลือกเป็นตัวอย่างร่วมกับการสังเกตการณ์ในพื้นที่โครงการของชุมชน ตามขั้นตอนและวิธีการเลือกตัวอย่าง ดังนี้

(1) กำหนดขนาดตัวอย่าง ประกอบด้วย

(1.1) โครงการของชุมชน พิจารณาจากโครงการของชุมชนที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในวันที่ 30 สิงหาคม 2558 ที่ชุมชนสามารถใช้ผลประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในด้านการพัฒนาการเกษตรให้แก่ชุมชน จำนวน 5,580 โครงการ^{2/} ที่อยู่ภายใต้ 4 ลักษณะกิจกรรมของโครงการ โดยกำหนดขนาดตัวอย่างโครงการของชุมชนที่ใช้เป็นกรณีตัวอย่าง จำนวน 100 โครงการ

(1.2) จังหวัดที่ดำเนินงาน มีจำนวนทั้งสิ้น 58 จังหวัด การประเมินผลครั้งนี้กำหนดขนาดตัวอย่างของจังหวัดที่ร้อยละ 25 ได้ตัวอย่างของจังหวัด จำนวน 15 จังหวัด

(1.3) กลุ่มเป้าหมาย กำหนดขนาดตัวอย่าง ดังนี้

- ผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรที่เสนอโครงการของชุมชน อย่างน้อย 1 รายต่อโครงการ รวมตัวอย่างผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรทั้งสิ้น 100 ราย

- ครั้วเรือนเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการของชุมชน อย่างน้อย 5 ครั้วเรือนต่อโครงการ รวมตัวอย่างครั้วเรือนเกษตรกรทั้งสิ้น 500 ครั้วเรือน

- เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในพื้นที่ อย่างน้อย 1 รายต่อโครงการ รวมตัวอย่างเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 100 ราย

(2) ขั้นตอนการเลือกตัวอย่าง

ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามเป้าหมาย และคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูล

(2.1) เลือกจังหวัดที่มีการดำเนินงานโครงการ พิจารณาจังหวัดที่มีจำนวนโครงการของชุมชนที่ดำเนินการแล้วเสร็จจากมากไปหาน้อยตามลำดับ และมีโครงการของชุมชนครอบคลุมในแต่ละลักษณะกิจกรรม 4 ลักษณะ โดยกระจายจำนวนจังหวัดให้ครอบคลุมทุกภูมิภาคตามสัดส่วน

^{2/} ข้อมูลประมาณการจำนวนโครงการที่เกิดผลประโยชน์เนื่องจากการดำเนินงานโครงการฯ ของกรมส่งเสริมการเกษตร ในลักษณะกิจกรรมของโครงการที่เป็นการก่อสร้างด้านแหล่งน้ำ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น โรงเรือนลานตาก และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร ศูนย์จัดการศัตรูพืช และศูนย์รวบรวมคัดแยก/บรรจุผลผลิตเกษตร

(2.2) เลือกโครงการของชุมชน สุ่มเลือกโครงการของชุมชนในจังหวัดที่เป็นตัวอย่าง โดยพิจารณาโครงการที่น่าจะมีการใช้ผลประโยชน์ต่อเนื่องในด้านการพัฒนาการเกษตรให้แก่ชุมชน จากสัดส่วนงบประมาณค่าวัสดุอุปกรณ์ และลักษณะกิจกรรมของโครงการ ดังนี้

(1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน เช่น การก่อสร้าง/ปรับปรุงซ่อมแซมฝายกั้นน้ำ การขุดสระน้ำ บ่อบาดาล และการวางระบบท่อส่งน้ำ/ระบายน้ำเพื่อการเกษตร

(2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้งของชุมชน เช่น การจัดทำศูนย์เรียนรู้ด้านการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และประมง และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

(3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น การก่อสร้างโรงผลิต/การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยชีวภาพ และการสร้างลานตากผลผลิตทางการเกษตร

(4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร เช่น การจัดทำศูนย์จัดการศัตรูพืช ศูนย์รวบรวมคัดแยก/บรรจุผลผลิตเกษตร

โดยกระจายโครงการของชุมชนที่เป็นตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละภูมิภาค และลักษณะกิจกรรมโครงการ

ตารางที่ 2.2 จำนวนตัวอย่างโครงการของชุมชนแยกภาคและลักษณะกิจกรรมโครงการ

หน่วย : โครงการ

ลักษณะกิจกรรมโครงการ	ภูมิภาค				รวม 15 จังหวัด
	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	
	5 จังหวัด	6 จังหวัด	2 จังหวัด	2 จังหวัด	
1. การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรฯ	9	19	8	4	40
2. การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปฯ	5	8	4	3	20
3. การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานฯ	5	17	5	3	30
4. การจัดการเพื่อลดความสูญเสียฯ	3	5	2	-	10
รวม	22	49	19	10	100

ที่มา : จากการสำรวจ

(2.3) สัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรที่เสนอโครงการของชุมชนที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่าง

(2.4) สุ่มสัมภาษณ์สมาชิกครัวเรือนเกษตรในพื้นที่โครงการของชุมชนที่ตกเป็นตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

2.2) ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมจากเอกสารประกอบการประชุม/สัมมนา รายงานผลการดำเนินงานโครงการ รายงานการประเมินโครงการในช่วงที่ผ่านมา และเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง

2.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

แบ่งการวิเคราะห์ตามลักษณะของข้อมูลที่รวบรวมได้ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด เช่น แบบสัมภาษณ์ที่เป็นคำถามปลายเปิด ข้อความจากเอกสารรายงานหรือข้อมูลจากการสังเกต นำมาวิเคราะห์ตามเทคนิคการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Componential Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นและใช้ตัดสินใจในเรื่องการบริหารจัดการ ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผลกระทบด้านต่าง ๆ รวมทั้งประเด็นปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

2) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ในเชิงตัวเลข ทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายให้เห็นคุณลักษณะของสิ่งที่ต้องการศึกษา ทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติอย่างง่าย ได้แก่ ค่าเฉลี่ยของข้อมูล ค่าร้อยละ และผลรวม เพื่อนำเสนอผลการศึกษาเป็นคำอธิบายประกอบตาราง

ทั้งนี้ กำหนดระดับค่าคะแนนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ระดับ ดังแสดงในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 การกำหนดระดับคะแนนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าคะแนน	ช่วงคะแนนเฉลี่ย	การแปลความหมาย
3	2.35 – 3.00	พึงพอใจมาก / เห็นด้วย
2	1.68 – 2.34	พึงพอใจปานกลาง / ไม่แน่ใจ
1	1.00 – 1.67	พึงพอใจน้อย / ไม่เห็นด้วย

2.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการประเมินผล

ผลการประเมินผลจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการจัดทำแนวทางและข้อเสนอแนะ เพื่อการขยายผลและจัดทำโครงการที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป

บทที่ 3

ผลการประเมินผล

การประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ในครั้งนี้ ได้กำหนดประเด็นและตัวชี้วัด ตามรูปแบบ IOEI Model ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า ผลได้ ผลกระทบ และผลกระทบต่อเนื่องที่เกิดขึ้นจากโครงการ รวมทั้ง ความคิดเห็นและความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานโครงการ จากเจ้าหน้าที่ที่ร่วมปฏิบัติงาน ผู้นำเกษตรกร และเกษตรกรในพื้นที่ โดยผลการประเมินผลมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ปัจจัยนำเข้า

3.1.1 งบประมาณโครงการ

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2558 อนุมัติให้ดำเนินโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) เป็นตัวแทนชุมชน เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณสำหรับดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ จำนวนพื้นที่เป้าหมาย 3,051 ตำบล 58 จังหวัด งบประมาณตำบลละ 1 ล้านบาท รวมทั้งสิ้น 3,051 ล้านบาท

กระบวนการพิจารณาสนับสนุนงบประมาณโครงการให้แก่ชุมชน เริ่มจากการจัดเวทีชุมชนในแต่ละตำบลเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เสนอ รวบรวมความต้องการในระดับหมู่บ้าน กลุ่มต่าง ๆ และจัดทำเป็นโครงการของชุมชน โดยให้ ศบกต. เป็นตัวแทนเสนอโครงการ ผ่านมายังคณะกรรมการบริหารโครงการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับกระทรวงพิจารณาอนุมัติงบประมาณ โดยมีตำบลที่เสนอโครงการจำนวน 3,044 ตำบล 58 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 99.77 ของเป้าหมาย งบประมาณรวม 3,004.51 ล้านบาท ร้อยละ 98.48 ของวงเงินเป้าหมาย (3,051 ล้านบาท)

ทั้งนี้ ข้อมูลผลการดำเนินงาน ณ วันที่ 23 กันยายน 2558 มีตำบลที่ดำเนินการ 3,043 ตำบล 58 จังหวัด โดยใช้จ่ายงบประมาณไปทั้งสิ้น 2,992.75 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 99.61 ของผลการพิจารณาอนุมัติ และมีโครงการของชุมชนที่ได้ดำเนินงานจำนวน 6,596 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 99.97 ของผลการพิจารณาอนุมัติโครงการ (ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 เป้าหมายและผลการพิจารณาอนุมัติงบประมาณโครงการ

รายการ	หน่วยนับ	แผนงาน ที่ขออนุมัติ	ผลการ อนุมัติ ^{1/}	ร้อยละ (ของเป้าหมาย)	ผลการ ดำเนินงาน ^{2/}	ร้อยละ (ต่อผลการอนุมัติ)
1) พื้นที่เป้าหมายของโครงการ	ตำบล	3,051	3,044	99.77	3,043	99.97
	จังหวัด	58	58	100.00	58	100.00
2) งบประมาณ	ล้านบาท	3,051	3,004.51	98.47	2,992.75	99.61
3) จำนวนโครงการของชุมชน	โครงการ	ขึ้นอยู่กับชุมชน เสนอความต้องการ	6,598	-	6,596	99.97

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร (2558)

หมายเหตุ : ^{1/} ไม่เสนอโครงการ จำนวน 7 ตำบล

^{2/} ขอยกเลิกโครงการ 1 ศบกต. จำนวน 2 โครงการ

1) งบประมาณที่ชุมชนได้รับ จำแนกตามลักษณะกิจกรรมหลักของโครงการ สอดคล้องกับจำนวนโครงการของชุมชนที่ได้รับอนุมัติ โดยกิจกรรมการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรได้รับการจัดสรรงบประมาณมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 46.80 รองลงมาเป็นกิจกรรมการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตคิดเป็นร้อยละ 40.97 สำหรับการผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อการสร้างรายได้ในฤดูแล้งและการจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร ได้รับงบประมาณ ร้อยละ 8.94 และ 3.29 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.2)

ตารางที่ 3.2 งบประมาณโครงการที่ได้รับจำแนกตามลักษณะกิจกรรมและรายการค่าใช้จ่าย

ลักษณะกิจกรรมของโครงการ	งบประมาณที่ได้รับ (ล้านบาท)			
	ค่าวัสดุ	ค่าจ้างแรงงาน	รวม	ร้อยละ
1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	553.67	852.65	1,406.32	46.80
2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรฯ	141.62	126.96	268.58	8.94
3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต	631.37	599.60	1,230.97	40.97
4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร	54.89	43.75	98.64	3.29
รวม	1,381.55	1,622.96	3,004.51	100.00

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร (2558)

หมายเหตุ : ชุมชนขอคืน 2 โครงการ วงเงินรวม 1 ล้านบาท ในกิจกรรมการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

สำหรับผลการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการ ซึ่งสอดคล้องเป็นไปตามรายการที่ได้รับอนุมัติจำนวน 2,992.75 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 99.61 ของงบประมาณที่ชุมชนได้รับ จำแนกตามรายการ ได้แก่

1) ค่าวัสดุ จำนวน 1,376.08 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 45.98

2) ค่าจ้างแรงงาน จำนวน 1,616.67 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 54.02 ของงบประมาณที่เบิกจ่าย

ทั้งหมด (ตารางที่ 3.3)

ตารางที่ 3.3 ผลการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการ

รายการ	งบประมาณ ที่ได้รับการสนับสนุน (ล้านบาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	งบประมาณ ที่เบิกจ่าย (ล้านบาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ร้อยละ การเบิกจ่าย
1) ค่าวัสดุ	1,381.55	45.98	1,376.08	45.98	99.60
2) ค่าจ้างแรงงาน	1,622.96	54.02	1,616.67	54.02	99.62
รวม	3,004.51	100.00	2,992.75	100.00	99.61

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร (2558)

หมายเหตุ : ข้อมูล ณ วันที่ 23 กันยายน 2558

ปัญหาในการเบิกจ่ายงบประมาณมาใช้ดำเนินงานโครงการของชุมชน พบว่า ร้อยละ 91.05 ไม่มีปัญหาในการเบิกจ่าย ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 8.95 มีปัญหาในการเบิกจ่ายบ้างเล็กน้อยในเรื่องของเอกสารรายละเอียดการโอนค่าจ้างแรงงาน และการจัดการกับค่าใช้จ่ายที่มีการสำรองจ่ายไปก่อนในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในช่วงดำเนินงานโครงการได้มีการปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว

2) ความเพียงพอและเหมาะสมของงบประมาณ

2.1) การได้รับเงินงบประมาณของกลุ่มเกษตรกร พบว่า กลุ่มเกษตรกรทั้งหมดได้รับงบประมาณ ด้วยการโอนเข้าบัญชีของกลุ่ม โดยได้รับหลังจากวันที่ 16 เมษายน 2558 เป็นต้นไป ซึ่งร้อยละ 41.14 งบประมาณ จะโอนมาถึงยังกลุ่มภายใน 1 สัปดาห์ นับตั้งแต่วันที่งบประมาณโอนมาถึงสำนักงานเกษตรจังหวัด ซึ่งใช้เวลาไม่นานประมาณ 5 – 7 วันทำการ ตามที่โครงการได้ออกแบบแผนปฏิบัติงานไว้ รองลงมา ร้อยละ 37.34 ได้รับงบประมาณถึงกลุ่มภายใน 2 สัปดาห์ และร้อยละ 12.03 ได้รับงบประมาณถึงกลุ่มภายใน 3 สัปดาห์ ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 9.39 ได้รับงบประมาณถึงกลุ่มภายใน 4 สัปดาห์ เนื่องจากจำนวนโครงการที่มีมากในบางจังหวัดทำให้ต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้น และต้องมีการตรวจสอบเอกสารอีกครั้งในโครงการที่มีการปรับแก้ไขรายละเอียดโครงการ เพื่อความถูกต้องก่อนการโอนงบประมาณโครงการไปยังกลุ่มเกษตรกร

2.2) ความเพียงพอของงบประมาณ ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 78.06 เห็นว่างบประมาณที่ได้รับมาเพียงพอต่อการดำเนินการโครงการของชุมชนตามแผนงานหรือปริมาณงานที่เสนอไป ร้อยละ 21.94 เห็นว่าไม่เพียงพอ เนื่องจากต้องปรับลดค่าวัสดุอุปกรณ์บางส่วนเพื่อให้ได้สัดส่วนแรงงานตามหลักเกณฑ์โครงการ รวมทั้ง ไม่มีค่าใช้จ่าย/งบประมาณในการบริหารจัดการโครงการของกลุ่มเกษตรกร โดยเฉพาะในการจัดทำเอกสารต่างๆ ของโครงการ

2.3) ความเหมาะสมของงบประมาณ 1 ล้านบาท ต่อ 1 ตำบล ในภาพรวมผู้นำกลุ่มเห็นว่า งบประมาณที่สนับสนุนแก่ตำบล จำนวน 1 ล้านบาท มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ที่ค่าคะแนน 2.22 (คะแนนเต็ม 3) โดยร้อยละ 47.47 เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับมาก ร้อยละ 26.67 เห็นว่า เหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 25.86 เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย โดยต้องการให้มีการสนับสนุนงบประมาณให้สอดคล้องกับขนาดพื้นที่จริง จำนวนครัวเรือนเกษตรกรภายในตำบล สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งอาจจะแบ่งเป็นขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ ทั้งนี้ ยากให้มีการกำหนดกรอบงบประมาณสนับสนุนไว้ขั้นต่ำสุด

เบื้องต้นเริ่มต้นที่ ประมาณ 500,000 บาทต่อตำบล เพื่อไม่ให้เกิดโครงการที่มีขนาดเล็กเกินไป หรือควรจะเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในวงกว้าง (ตารางที่ 3.4)

ตารางที่ 3.4 การได้รับงบประมาณของกลุ่มเกษตรกรที่เสนอขอโครงการ

รายการ	ร้อยละ
1) ระยะเวลาการได้รับงบประมาณของกลุ่มเกษตรกร	100.00
1.1) ภายใน 1 สัปดาห์	41.14
1.2) ภายใน 2 สัปดาห์	37.34
1.3) ภายใน 3 สัปดาห์	12.03
1.4) ภายใน 4 สัปดาห์	9.49
2) ความเพียงพอของงบประมาณ	100.00
2.1) เพียงพอ	78.06
2.2) ไม่เพียงพอ	21.94
3) ความเหมาะสมของงบประมาณ 1 ล้านบาท ต่อ 1 ตำบล	100.00
3.1) มาก	47.47
3.2) ปานกลาง	26.67
3.3) น้อย	25.86
ค่าคะแนน (คะแนนเต็ม 3)	2.22 (ปานกลาง)

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

3.1.2 บุคลากรและหน่วยงาน

กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานหลักด้านการบริหารจัดการโครงการในภาพรวม และในฐานะเป็นฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับกระทรวง โดยได้จัดตั้งหน่วยงานบริหารโครงการที่ชื่อว่า “สำนักงานโครงการสร้างรายได้และพัฒนากษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาภัยแล้ง” (สคส.) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2558 เพื่อทำหน้าที่ประสาน สนับสนุนการดำเนินงาน ให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขปัญหาให้แก่หน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอ ที่เป็นหน่วยงานปฏิบัติในพื้นที่ และฐานะฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ ในระดับจังหวัด และอำเภอ

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้ความเห็นว่าจำนวนเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรจังหวัด จะรับผิดชอบการดำเนินงานในภาพรวมในระดับจังหวัด จำนวน 1 คน และทีมงานอีก 2 – 4 คน มีความเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน ส่วนเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอที่รับผิดชอบในระดับตำบลเฉลี่ย 1 คน รับผิดชอบใน 1 – 2 ตำบล (ประมาณตำบลละ 1 – 3 โครงการ) มีความเห็นว่าไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับปริมาณงาน ที่ต้องรับผิดชอบในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งในหลายพื้นที่ได้รับความช่วยเหลือจากทางสำนักงานเกษตรจังหวัดหรือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยงาน สำหรับในด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่ พบว่า มีความพร้อมปฏิบัติงาน เนื่องจากเป็นภารกิจหลักของหน่วยงาน และได้มีการประชุมชี้แจงเตรียมความพร้อมให้แก่เจ้าหน้าที่ก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานโครงการ

3.1.3 การบริหารโครงการ

กระบวนการบริหารโครงการฯ มีการจัดตั้งคณะกรรมการ 3 ระดับ คือ คณะกรรมการบริหารฯ ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับกระทรวง เพื่อทำหน้าที่กลั่นกรอง อนุมัติเห็นชอบงบประมาณโครงการของชุมชน รวมทั้งกำกับ ติดตาม ให้คำแนะนำ การสนับสนุนช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาในแต่ละระดับ โดยคณะกรรมการในแต่ละระดับจะมีผู้แทนจาก 3 หน่วยงานหลัก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงกลาโหม

1) ความคิดเห็นต่อความร่วมมือและการให้ความสำคัญของหน่วยงานร่วมดำเนินงาน

เจ้าหน้าที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ความเห็นว่าหน่วยงานต่างๆ มีความร่วมมือและให้ความสำคัญในระดับมาก มีค่าคะแนน 2.81 และ 2.82 ตามลำดับ หน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหน่วยงานในระดับพื้นที่ในส่วน of กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ระดับผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งให้ความสำคัญต่อโครงการมาก รวมทั้ง หน่วยงานสังกัดกระทรวงกลาโหมได้ร่วมติดตาม กระตุ้น และให้กำลังใจการทำงานของเจ้าหน้าที่และแรงงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ ซึ่งความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่มากกว่าร้อยละ 80 อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด (ตารางที่ 3.5)

ตารางที่ 3.5 ความคิดเห็นต่อความร่วมมือและความสำคัญของหน่วยงานที่ร่วมดำเนินงานโครงการ

รายการ	ความคิดเห็น (ร้อยละ)			ค่าคะแนน (เต็ม 3)	แปลผล
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1) ด้านความร่วมมือ	83.69	13.33	2.98	2.81	มาก
1.1) หน่วยงานกระทรวงมหาดไทย	83.28	14.12	2.60	2.81	มาก
1.2) หน่วยงานกระทรวงกลาโหม	84.10	12.43	3.47	2.81	มาก
2) ด้านความสำคัญ	84.06	13.38	2.56	2.82	มาก
2.1) หน่วยงานกระทรวงมหาดไทย	84.50	13.37	2.13	2.82	มาก
2.2) หน่วยงานกระทรวงกลาโหม	83.85	13.11	3.04	2.81	มาก

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

2) ความเหมาะสมของศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) ในฐานะตัวแทนกลุ่มองค์กรเกษตรกร ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชน จากการสำรวจเจ้าหน้าที่ และผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรกร เห็นว่า ศบกต. มีความเหมาะสมระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.79 (คะแนนเต็ม 3) โดยส่วนใหญ่ ร้อยละ 81.25 เห็นว่าเหมาะสมในระดับมาก ร้อยละ 16.13 เหมาะสมในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.62 เหมาะสมในระดับน้อย เนื่องจากกลไกการทำงานของ ศบกต. ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาการเกษตรของชุมชนมาช่วงระยะเวลาหนึ่งจำเป็นต้องปรับปรุงและพัฒนา ก่อน ทั้งนี้ หากมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และได้รับการส่งเสริมอย่างใกล้ชิด ศบกต. จะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรในระดับชุมชน (ตารางที่ 3.6)

ตารางที่ 3.6 ความเหมาะสมของ ศบกต. ในฐานะตัวแทนกลุ่มองค์กรเกษตรกร

รายการ	ความเหมาะสม (ร้อยละ)			ค่าคะแนน (เต็ม 3)	แปลผล
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1) เจ้าหน้าที่	72.81	23.33	3.86	2.69	มาก
2) ผู้นำกลุ่มองค์กรเกษตรกร	93.03	6.07	0.90	2.92	มาก
ภาพรวม	81.25	16.13	2.62	2.79	มาก

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

3) ความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานโครงการ

ความเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานโครงการในภาพรวม ถือว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.58 (คะแนนเต็ม 3) โดยส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.53 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับมาก รองลงมาร้อยละ 27.66 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับปานกลาง และร้อยละ 6.81 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับน้อย ซึ่งจำแนกเป็นแต่ละประเด็น ได้ดังนี้ (ตารางที่ 3.7)

3.1) การชี้แจงทำความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ พบว่า เจ้าหน้าที่ ร้อยละ 52.27 เห็นว่ากระบวนการชี้แจงทำความเข้าใจให้แก่เจ้าหน้าที่มีความเหมาะสมระดับมาก เช่น การชี้แจงของกรมส่งเสริมการเกษตรในภูมิภาคต่างๆ การชี้แจงผ่านระบบการประชุมทางไกล (Video Conference) รวมทั้ง การชี้แจงรายละเอียดเพิ่มเติมในการประชุมคณะกรรมการฯ ในระดับต่าง ๆ ร้อยละ 40.73 เห็นว่า มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง โดยเจ้าหน้าที่ต้องมาศึกษารายละเอียดโครงการเพิ่มเติม และเอกสารโครงการบางส่วนที่ยังมีการปรับเปลี่ยนในขณะดำเนินงาน ส่วนที่เหลือร้อยละ 7 เห็นว่า มีความเหมาะสมในระดับน้อย

3.2) การเตรียมการ เริ่มตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการ การเตรียมการในพื้นที่การจัดทำเวทีชุมชน ในภาพรวมเจ้าหน้าที่ ร้อยละ 43.75 เห็นว่า มีความเหมาะสมระดับมาก ร้อยละ 42.61 เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลาง เพราะความเร่งรัดของระยะเวลาดำเนินงานโครงการ อาจทำให้งานไม่สมบูรณ์ และร้อยละ 13.64 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับน้อย

3.3) การขอรับการสนับสนุนโครงการของชุมชน ซึ่งดำเนินการโดยศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) พบว่า เจ้าหน้าที่ ร้อยละ 76.80 เห็นว่า ขั้นตอนการเสนอโครงการของชุมชนมีความเหมาะสมระดับมาก เพราะมีผู้นำและตัวแทนของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดทำโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ร้อยละ 17.18 มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง และร้อยละ 6.02 มีความเหมาะสมในระดับน้อย เนื่องจากองค์ประกอบของ ศบกต. มีผู้นำหลายหมู่บ้านมีความคิดที่หลากหลาย บางรายมีความเห็นเพื่อผลประโยชน์ในหมู่บ้านตนเองเป็นหลัก การพิจารณาผลประโยชน์ด้านการพัฒนาการเกษตร ในภาพรวมทั้งตำบลมาเป็นลำดับรอง

3.4) การให้การสนับสนุนโครงการแก่ชุมชน โดยเสนอโครงการผ่านคณะกรรมการระดับต่าง ๆ เพื่อพิจารณาอนุมัติและให้ความเห็นชอบ เจ้าหน้าที่ ร้อยละ 70.37 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับมาก เนื่องจาก ทำให้ได้มีการถ่วงถ่วง ปรับแก้ให้ถูกต้อง เหมาะสมยิ่งขึ้น ร้อยละ 26.82 เห็นว่ามีความเหมาะสม

ในระดับปานกลาง และร้อยละ 2.81 มีความเหมาะสมระดับน้อย เนื่องจากต้องจัดประชุมบ่อย บางจังหวัด ประชานกรรมการมีภารกิจค่อนข้างมาก

3.5) การทำสัญญาเพื่อรับงบประมาณ ตั้งแต่สำนักงานเกษตรจังหวัดกับ ศบกต. และระหว่าง ศบกต. กับกลุ่มเกษตรกร เจ้าหน้าที่ ร้อยละ 86.08 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับมาก เนื่องจากสามารถใช้เป็นหลักฐานการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานได้ชัดเจน ร้อยละ 11.93 เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ส่วนที่เหลือร้อยละ 1.99 มีความเหมาะสมในระดับน้อย เนื่องจากต้องจัดเตรียมเอกสาร และนัดหมายคู่สัญญา

3.6) การจัดทำบัญชีสรุปโครงการ ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.72 เห็นว่าเหมาะสมระดับมาก เพราะมีคู่มือให้คำแนะนำในการทำบัญชี ร้อยละ 24.65 มีความเหมาะสมระดับปานกลาง และร้อยละ 9.63 เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย เนื่องจากเอกสารที่ต้องแนบมีจำนวนมาก ผู้นำกลุ่ม ร้อยละ 95 จัดทำบัญชีโครงการแล้วเสร็จ ร้อยละ 5 ยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จ ทั้งนี้ ทุกกลุ่มต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในเดือนกันยายน 2558 กลุ่มส่วนใหญ่ร้อยละ 87 ดำเนินการเอง และร้อยละ 13 ต้องให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ และ อบต. ช่วยดำเนินการ ส่วนที่มีปัญหาในการทำบัญชี เนื่องจากไม่ค่อยเข้าใจในรายละเอียดในการลงข้อมูลในระบบบัญชี และไม่มีประสบการณ์ด้านการทำบัญชีมาก่อน

3.7) การรายงานผลการดำเนินงาน เจ้าหน้าที่ ร้อยละ 63.71 เห็นว่ามีความเหมาะสมระดับมาก เพราะมีแบบฟอร์มที่ชัดเจน ร้อยละ 29.71 มีความเหมาะสมระดับปานกลาง และร้อยละ 6.57 มีความเหมาะสมน้อย เนื่องจากแบบฟอร์มต่าง ๆ มีจำนวนมาก และมีความซ้ำซ้อนในการรายงานผล

ตารางที่ 3.7 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานโครงการ

รายการ	ความเหมาะสม (ร้อยละ)			ค่าคะแนน (เต็ม 3)	แปลผล
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1) การชี้แจงทำความเข้าใจเจ้าหน้าที่	52.27	40.73	7.00	2.45	มาก
2) การเตรียมการ	43.75	42.61	13.64	2.30	ปานกลาง
3) การขอรับการสนับสนุนโครงการ	76.80	17.18	6.02	2.69	มาก
4) การให้การสนับสนุนโครงการ	70.37	26.82	2.81	2.67	มาก
5) การทำสัญญาเพื่อรับงบประมาณ	86.08	11.93	1.99	2.84	มาก
6) การจัดทำบัญชีสรุปโครงการ	65.72	24.65	9.63	2.56	มาก
7) การรายงานผลการดำเนินงาน	63.71	29.71	6.58	2.57	มาก
ภาพรวม	65.53	27.66	6.81	2.58	มาก

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

4) ความเหมาะสมของช่วงระยะเวลาการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ

ความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยรวมหากเป็นการดำเนินงานตามปีงบประมาณใช้ระยะเวลาประมาณ 11 - 12 เดือน จะมีความเหมาะสมมาก สำหรับระยะเวลาในแต่ละขั้นตอนของโครงการมีความเหมาะสมแตกต่างกันไป อธิบายได้ดังนี้ (ภาพที่ 3.1)

4.1) การเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.09 เห็นว่าควรเสนอ ครม. ในช่วงเดือนพฤศจิกายน เพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการ เพราะเป็นช่วงที่เริ่มเข้าสู่ฤดูแล้งแล้ว และหากโครงการได้รับการอนุมัติมาแต่ช่วงต้นฤดูในพื้นที่จะมีเวลาในการเตรียมการต่าง ๆ ได้มากขึ้น รองลงมา ร้อยละ 26.61 เห็นว่าช่วงเวลาเดิม คือ เดือนมกราคมเหมาะสมแล้ว และร้อยละ 16.08 เห็นว่าในช่วงเดือนธันวาคมเหมาะสม ส่วนที่เหลือร้อยละ 3.22 เห็นว่าเป็นช่วงเวลาอื่นๆ แต่ควรเป็นช่วงเวลาที่เร็วขึ้นกว่าช่วงเดิม

4.2) การเริ่มต้นโครงการ การเตรียมงานในระดับพื้นที่ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 49.71 เห็นว่าควรเสนอเริ่มต้นเตรียมการโครงการในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ในการเตรียมตั้งคณะทำงานการเตรียมชุมชน จัดเวทีเสนอโครงการตามความต้องการของชุมชน รองลงมา ร้อยละ 26.61 เห็นว่าช่วงเวลาเดิม คือ เดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมเหมาะสมแล้ว และร้อยละ 19.01 เห็นว่าในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคมเหมาะสม ส่วนที่เหลือร้อยละ 4.67 มีความเห็นเป็นช่วงเวลาอื่น ๆ ที่เหมาะสมหรือควรมีเวลาเตรียมงานมากกว่านี้

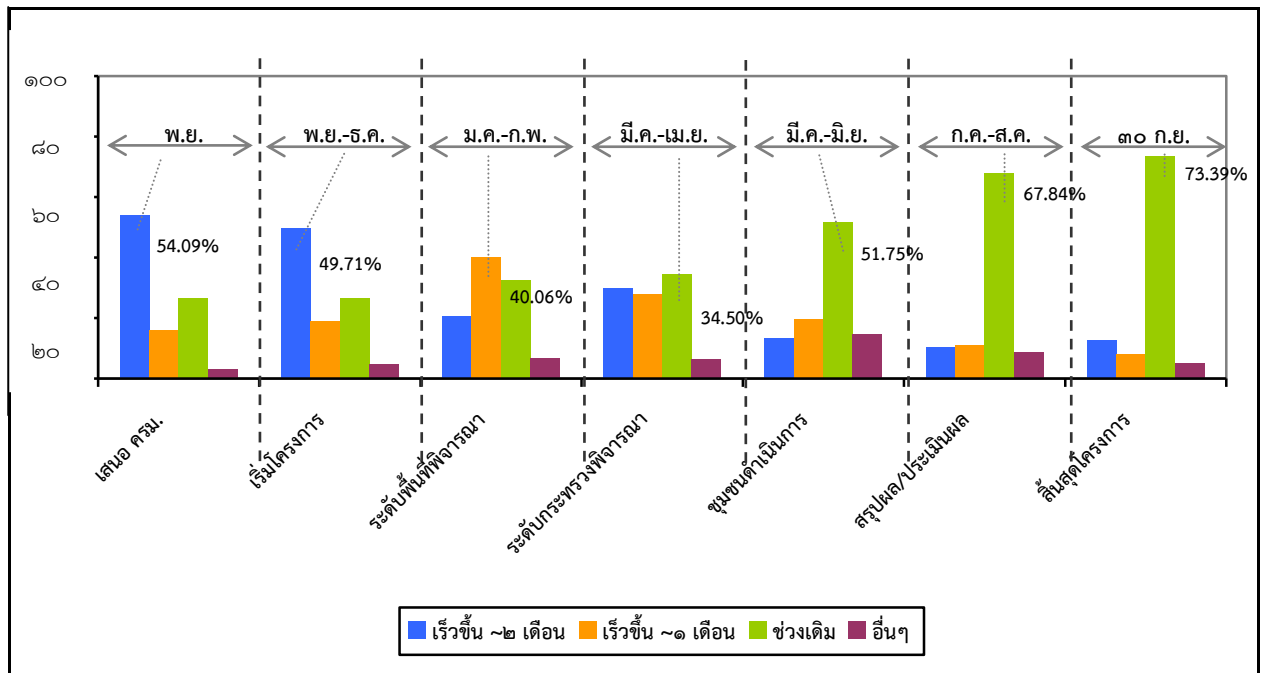
4.3) การพิจารณาโครงการของคณะกรรมการระดับอำเภอและจังหวัด ส่วนใหญ่ร้อยละ 40.06 เห็นว่าช่วงเวลาที่เหมาะสม คือ เดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ หลังจากชุมชนได้จัดทำโครงการตามความต้องการมาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รองลงมา ร้อยละ 32.46 เห็นว่าช่วงเวลาเดิมเหมาะสมแล้ว และร้อยละ 20.76 เห็นว่าในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมเหมาะสม ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 6.72 เห็นว่าควรมีเวลาการพิจารณามากกว่านี้

4.4) การพิจารณาโครงการของคณะกรรมการระดับกระทรวง ส่วนใหญ่ ร้อยละ 34.50 เห็นว่า ช่วงเวลาเดิมมีความเหมาะสม คือ เดือนมีนาคมถึงเมษายน โดยทยอยรับโครงการที่ผ่านการพิจารณาจากระดับพื้นที่มาแล้ว รองลงมา ร้อยละ 30.02 เห็นว่าในช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์เหมาะสม และร้อยละ 28.76 เห็นว่าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมเหมาะสม ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 6.72 เห็นว่าควรมีช่วงเวลาการพิจารณา มากกว่านี้

4.5) การดำเนินงานโครงการของชุมชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 51.75 เห็นว่า ช่วงเดือนมีนาคมถึงมิถุนายนมีความเหมาะสม รองลงมา ร้อยละ 19.76 เห็นว่า ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคมเหมาะสม และร้อยละ 15.04 เห็นว่าควรมีเวลาดำเนินการมากกว่านี้ ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 13.45 เห็นว่าในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายนมีความเหมาะสม

4.6) การสรุปผลและประเมินผลโครงการ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.84 เห็นว่าช่วงเวลาเดิมมีความเหมาะสม คือ เดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม

4.7) ช่วงเวลาสิ้นสุดโครงการ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.39 เห็นว่าช่วงเวลาเดิมมีความเหมาะสม คือ ณ วันที่ 30 กันยายน ในปีนั้น ๆ

ภาพที่ 3.1 ความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

3.1.4 วัสดุอุปกรณ์และองค์ความรู้วิธีการในการดำเนินงานโครงการ

1) ด้านวัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องมือเครื่องใช้ดำเนินงานโครงการ แบ่งเป็น สำหรับใช้ภายในสำนักงาน เจ้าหน้าที่เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ที่ค่าคะแนน 1.88 (คะแนนเต็ม 3) และสำหรับใช้ในภาคสนาม เช่น การประชุมชี้แจงในพื้นที่ การจัดเวทีชุมชน เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลางเช่นกัน ที่ค่าคะแนน 1.90

2) ด้านองค์ความรู้วิธีการที่นำมาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เจ้าหน้าที่ให้ความเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ตามลักษณะกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่มีองค์ความรู้ทางวิชาการ และวิธีการปฏิบัติที่เป็นหลักการมาตรฐานอยู่แล้ว

3.2 ผลได้ของโครงการ

3.2.1 การจ้างแรงงานในชุมชน

เกษตรกรผู้เข้าร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานในโครงการ ภาพรวมเกือบทั้งหมดจัดจ้างจากภายในชุมชน ส่วนน้อยที่มีการนำแรงงานมาจากภายนอก เช่น ช่างฝีมือ หรือ ผู้ชำนาญงานเฉพาะด้าน ที่ภายในชุมชนไม่มี เป็นต้น รวมผู้ใช้แรงงาน จำนวน 871,849 ราย ร้อยละ 241.74 ของเป้าหมาย 360,659 ราย คิดเป็นจำนวนแรงงาน 5,260,676 วัน-แรง (Man-day) ร้อยละ 97.24 ของเป้าหมาย 5,409,880 แรง (ตารางที่ 3.8) เฉลี่ยเกษตรกร มีจำนวนวันทำงานประมาณ 6 วันต่อราย ได้รับการว่าจ้างน้อยสุดอยู่ที่ 1 วันต่อราย และมากที่สุดกว่า 50 วันต่อราย การจัดจ้างในแต่ละโครงการ มีตั้งแต่ 10 คน จนถึงประมาณ 700 คนต่อโครงการ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมของแต่ละโครงการ เช่น โครงการลอกคลองจะเป็นการหมุนเวียนแรงงานในแต่ละหมู่บ้านมาลอกในบริเวณหมู่บ้านของตนเอง จะมีจำนวนแรงงานค่อนข้างสูง เป็นต้น โดยเฉลี่ย 132 รายต่อโครงการ เกินเป้าหมายที่โครงการกำหนดค่อนข้างมาก

ตารางที่ 3.8 จำนวนแรงงานและครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ

รายการ	หน่วย	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน	ร้อยละ
1) จำนวนเกษตรกรผู้ใช้แรงงาน	ราย	360,659	871,849	241.74
2) จำนวนวันแรงงาน (Man-day)	แรง	5,409,880	5,260,676	97.24
3) ครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์	ครัวเรือน	2,660,201	2,879,850	108.25

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร (2558)

หมายเหตุ : ข้อมูล ณ วันที่ 23 กันยายน 2558

1) อัตราค่าจ้างแรงงานในโครงการ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานทั่วไป ได้รับค่าจ้าง 200 - 300 บาทต่อวัน แรงงานฝีมือเฉพาะได้รับ 500 บาทต่อวัน หรือจ้างเหมาจ่ายเป็นชิ้นงาน เช่น การทอผ้าขาวม้า ฯลฯ ได้รับเฉลี่ย 2,853 บาทต่อราย ซึ่งการจ่ายเงินค่าจ้างมีทั้งแบบทยอยจ่ายเป็นรายวันและจ่ายในคราวเดียวหลังงานเสร็จ แรงงานทุกรายได้รับค่าจ้างแล้วโดยค่าจ้างที่ได้รับต่ำสุด 300 บาทต่อราย และสูงที่สุดกว่า 20,000 บาทต่อราย เฉลี่ยประมาณ 1,800 บาทต่อราย (ข้อมูลกรมส่งเสริมการเกษตร) ทั้งนี้ โครงการสามารถจ้างแรงงานได้ประมาณ ร้อยละ 83 ของจำนวนแรงงานที่ประสงค์จะทำงานในโครงการ

2) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเสนอโครงการ แรงงาน ร้อยละ 76.10 มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการ ร้อยละ 23.90 ไม่มีส่วนร่วมไม่ได้เข้าประชุม ไม่ได้มีส่วนเสนอแนะหรือพิจารณาโครงการแต่อย่างใด เกษตรกรในพื้นที่ชุมชนที่ไม่ใช่แรงงานในโครงการ ร้อยละ 54.99 มีส่วนร่วมในการพิจารณาเสนอโครงการ และร้อยละ 45.01 รับทราบแต่ไม่ได้เข้าร่วม เนื่องจากติดภารกิจอื่น ๆ

3.2.2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน

จากโครงการของชุมชน 3,043 ตำบล จำนวน 6,596 โครงการ เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต จำแนกตามลักษณะกิจกรรม ดังนี้ (ตารางที่ 3.9)

1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน 3,328 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 50.45 มีพื้นที่การเกษตรได้รับประโยชน์ 7.09 ล้านไร่

2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้ง 636 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 9.64 สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร 140.24 ล้านบาท และเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ทางการผลิตและการแปรรูปผลผลิตเกษตร 493 ศูนย์

3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 2,371 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 35.95 เกิดการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ 467,770 ตัน และลานตากผลผลิตทางการเกษตร 1,713 แห่ง ขนาดพื้นที่รวม 954,302 ตารางเมตร สามารถรองรับผลผลิตสดได้ 1.90 ล้านตันต่อฤดูกาล

4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร 261 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 3.96 พื้นที่การเกษตรได้รับประโยชน์ ด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช 811,010 ไร่ และเกิดศูนย์รวบรวม คัดแยก บรรจุ และตลาดทางการเกษตร 195 แห่ง

โดยมีครัวเรือนเกษตรกรได้รับประโยชน์จากโครงการ จำนวน 2.87 ล้านครัวเรือน จากการมีช่องทางหารายได้เพิ่มจากการรับจ้างเป็นแรงงาน การทำการผลิตและแปรรูปผลผลิตเกษตร มีโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร มีแหล่งน้ำที่ช่วยเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพการผลิตได้ต่อไป

ตารางที่ 3.9 จำนวนโครงการของชุมชนจำแนกตามลักษณะกิจกรรม

ลักษณะกิจกรรม	จำนวนโครงการ	ร้อยละ
1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน	3,328	50.45
2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้ง	636	9.64
3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต	2,371	35.95
4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร	261	3.96
รวม	6,596	100.00

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร (2558)

ทั้งนี้ โครงการต่าง ๆ ร้อยละ 59.98 เป็นโครงการที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชนนั้นๆ เช่น การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร การสร้างลานตากผลผลิต การสร้างโรงเรือนเพื่อเก็บหรือแปรรูปผลผลิต ร้อยละ 22.95 เป็นโครงการที่ต่อยอดจากโครงการที่มีอยู่เดิม และร้อยละ 17.07 เป็นการปรับปรุงฟื้นฟูโครงการเดิมของชุมชน

3.3 ผลกระทบจากโครงการ

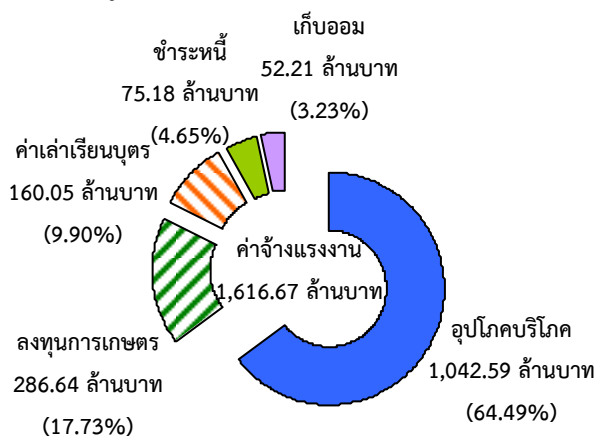
3.3.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ตามวัตถุประสงค์ที่โครงการคาดหวังไว้ให้เกษตรกรในชุมชน มีรายได้จากการจ้างงานไม่น้อยกว่า 200,000 บาทต่อชุมชน โดยจากผลการดำเนินงาน พบว่า มีชุมชนที่มีการจ้างแรงงานในชุมชนที่ใช้งบประมาณโดยรวมต่อตำบลมากกว่า 200,000 บาท จำนวน 3,028 ตำบล หรือคิดเป็นร้อยละ 99.50 จากจำนวนตำบลที่สามารถดำเนินงานโครงการได้ 3,043 ตำบล ซึ่งมูลค่าการจ้างงานในภาพรวมอยู่ที่ 1,616.67 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 54.02 ของงบประมาณที่โครงการได้รับอนุมัติทั้งหมด

2) กระแสเงินหมุนเวียนในชุมชน โครงการได้คาดหวังว่าจะเกิดกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม่น้อยกว่า 800,000 บาทต่อชุมชน โดยมีมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยรวมทั้งโครงการประมาณ 2,441.60 ล้านบาท ซึ่งจากการดำเนินงาน พบว่า มีชุมชนที่มีมูลค่าการลงทุนโครงการของชุมชนในภาพรวมระดับตำบลมากกว่า 800,000 บาท จำนวน 2,982 ตำบล คิดเป็นร้อยละ 97.99 จาก 3,043 ตำบลที่สามารถดำเนินงานโครงการได้

ทั้งนี้ ในช่วงที่โครงการดำเนินการ พบว่า มีกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจระดับชุมชน/ตำบล ประมาณ 2,048.02 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 83.88 ของเป้าหมาย (2,441.60 ล้านบาท) ในระบบเศรษฐกิจระดับจังหวัด 2,771.39 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 113.51 ของเป้าหมาย จากการพิจารณาการใช้จ่ายเงินที่ลงไปยังโครงการของชุมชน ดังนี้

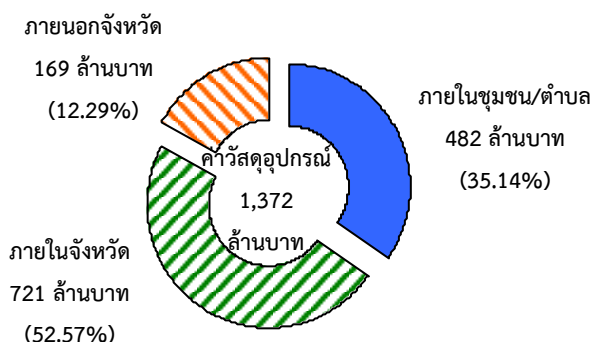
2.1) การใช้จ่ายเงินค่าแรงที่ได้รับ แรงงานในโครงการเมื่อได้รับเงินค่าจ้าง ได้นำไปใช้จ่ายในด้านต่างๆ ได้แก่ จำนวนเงิน ร้อยละ 64.49 คิดเป็นมูลค่า 1,042.59 ล้านบาท ใช้อุปโภคบริโภค เช่น ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ของใช้ในครัวเรือน และค่าน้ำมันรถ เป็นต้น ร้อยละ 17.73 มูลค่า 286.64 ล้านบาท ใช้ลงทุนทางการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย อาหารสัตว์ พันธุ์ปลา พันธุ์สัตว์ เมล็ดพันธุ์ผัก เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด เครื่องตัดหญ้า น้ำมันเครื่องตัดหญ้า ปุ๋ยเคมี และสารเคมี เป็นต้น ร้อยละ 9.90 มูลค่า 160.05 ล้านบาท เป็นค่าเล่าเรียน เช่น เสื้อผ้านักเรียน อุปกรณ์การศึกษา และค่าบำรุงการศึกษา เป็นต้น ร้อยละ 4.65 มูลค่า 75.18 ล้านบาท ขำระหนี้ ทำบุญ ให้อาทาน ร้อยละ 3.23 มูลค่า 52.21 ล้านบาท เก็บออมหรือยังไม่ได้ใช้จ่าย (ภาพที่ 3.2)

ภาพที่ 3.2 การใช้จ่ายเงินค่าแรงที่ได้รับ

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

2.2) การใช้จ่ายค่าวัสดุในโครงการ ชุมชน/ตำบลที่ได้รับงบประมาณดำเนินงานโครงการที่มีการจัดซื้อวัสดุ ได้จัดหาแหล่งซื้อวัสดุจากหลายแหล่ง แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในจังหวัด โดยวงเงินที่จัดซื้อวัสดุในชุมชน/ตำบล คิดเป็นร้อยละ 35.14 มูลค่า 482 ล้านบาท และภายในจังหวัด ร้อยละ 52.57 มูลค่า 721 ล้านบาท และนอกจังหวัด ร้อยละ 12.29 มูลค่า 169 ล้านบาท เนื่องจากในบางจังหวัดไม่มีวัสดุ อุปกรณ์ ที่ชุมชนต้องการ เช่น มูลไก่ แกลบดำ หินรองพื้นฝาย เครื่องผสมปุ๋ย เชื้อบิวเวอเรีย ไตรโคโรเดอร์มา เป็นต้น บางชุมชนเห็นว่าซื้อจากแหล่งผลิต/ผู้ประกอบการรายใหญ่นอกพื้นที่ชุมชนได้ราคาถูกกว่า (ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.3 การใช้จ่ายเงินค่าวัสดุในโครงการ

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558)

3) โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงานต่อเนื่อง หลังจากสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินงานโครงการในปีงบประมาณ 2558 พบว่า โครงการทุกประเภทลักษณะกิจกรรมส่วนใหญ่มีการดำเนินการต่อเนื่อง ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการจะคล้ายกับช่วงสิ้นสุดโครงการใหม่ ๆ ในปี 2558 ได้แก่ (ตารางที่ 3.10)

3.1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน ร้อยละ 92.50 มีการดูแลบำรุงรักษา และก่อสร้างเพิ่มเติม เช่น การดาดคูด้วยคอนกรีต การวางท่อระบบส่งน้ำเข้าแปลงเกษตร การปรับปรุงซ่อมแซม ฯลฯ การบริหารจัดการโครงการโดยผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีการจัดเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่ม เสนอของบประมาณเพิ่มเติมจาก อบต. สำหรับโครงการชุมชนที่ไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง มีเพียง ร้อยละ 7.50 จะเป็นลักษณะการจ้างแรงงานชุดลอกคลองขนาดใหญ่ หนองน้ำสาธารณะ เป็นต้น

3.2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ร้อยละ 90.00 มีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น ขายผลผลิตที่เกิดจากการดำเนินโครงการ (สุกร อาหารสัตว์ ปุ๋ย) การให้บริการสถานที่จัดอบรม เก็บเมล็ดพันธุ์คัดเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น ส่วนใหญ่บริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำในชุมชน ผู้นำกลุ่มเกษตรกร โดยมีรายได้จากการบริการ เช่น (1) ค่าคัดเมล็ดพันธุ์ 100 – 500 บาทต่อตัน ค่าสีข้าวขาว 2 บาทต่อกิโลกรัม ข้าวกล้อง 3 บาทต่อกิโลกรัม รายได้จากแกลบ 5 บาทต่อกระสอบ รำข้าว 7 บาทต่อกิโลกรัม ปลายข้าว 12 บาทต่อกิโลกรัม (2) บางโครงการ กำหนดเก็บค่าคัดเมล็ดพันธุ์ ต้นละ 500 บาท จัดสรรเป็นค่าแรงงานคนคัด 150 บาท เงินเข้ากลุ่ม 350 บาท และหากเกิดผลกำไรจากการดำเนินการมากพอ จะแบ่งเงินรายได้จากกลุ่มบางส่วนไว้เป็นค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ (3) การซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากศูนย์ข้าวชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง มาคัดแยกและขายให้สมาชิก (4) รายได้จากการขายสุกร นำไปขยายให้กุ่มปีละ 3 หมู่บ้าน โดยคิดดอกผล

เป็นมูลสุกร 15 กระสอบต่อ 4 เดือนต่อเงินยืม 10,000 บาท ระยะกู้ยืม 1 ปี (5) การรวมหุ้นจากสมาชิกแล้วนำเงินมาซื้อวัสดุมาผลิตปุ๋ย เพื่อขายให้สมาชิกในราคาที่ถูกลง เป็นการซื้อมาและบวกผลกำไรเล็กน้อย ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกและเกษตรกรในพื้นที่

3.3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน โครงการชุมชน ร้อยละ 86.67 มีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น เปิดบริการตากผลผลิตทางการเกษตร ผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ จำหน่ายแก่สมาชิก เป็นต้น มีการบริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำในชุมชน แกนนำ กลุ่มเกษตรกร รูปแบบการจัดการ เช่น (1) จัดทำป้ายโฆษณาช่วงส่งเสริมการขายผลผลิตจากโครงการ เกิดรายได้จากการขาย ร่วมจัดแสดงสินค้าด้านการเกษตรในงานต่าง ๆ (2) เปิดให้เกษตรกรในชุมชนเข้าใช้พื้นที่โรงเรือนผลิตปุ๋ย โดยขออนุญาตจาก ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) เป็นคราวๆ ไป (3) เก็บค่าบริการลานตากเกวียนละ 30 บาท หรือกระสอบละ 2 บาท เป็นเงินเข้ากลุ่มเพื่อเก็บไว้บำรุงรักษาลานตาก (4) ขายผลผลิตและนำผลกำไรแบ่งเป็นส่วนตัว คือ ปันผลให้สมาชิก กรรมการ ช่อมบำรุง บริจาคในกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ (5) การจัดเก็บค่าบริการลานตาก ต้นละ 100 บาทต่อครั้ง เก็บไว้เป็นกองทุนในการบำรุงรักษา (6) การจัดสถานที่ลานตากเป็นตลาดนัดชุมชน โดยเก็บเงินค่าจัดตลาดนัดในอัตรา 5 – 10 บาทต่อแผง เพื่อเป็นกองทุนในการบำรุงรักษา (7) จัดลำดับในการใช้ลานตากตามลำดับก่อนหลัง เป็นต้น สำหรับโครงการของชุมชนที่ไม่ดำเนินการ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มใหม่ที่จัดตั้งเฉพาะกิจเพื่อเข้าร่วมโครงการ และทำกิจกรรมที่แล้วเสร็จในระยะสั้นเกิดผลประโยชน์ แบ่งปันกันได้ทันที เช่น การผสมปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ฯลฯ

3.4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตรทุกโครงการชุมชน มีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น (1) การจัดจำหน่ายน้ำหมักที่ได้รับใบอนุญาต (2) การผลิตสารชีวภัณฑ์ เชื้อราบีเวอร์เรีย เพื่อใช้ในฤดูกาลผลิตต่อ ๆ ไป (3) การให้บริการพื้นที่ศูนย์ต่างๆ ของชุมชน เป็นจุดรวบรวมและส่งสินค้า เป็นต้น มีการบริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร รูปแบบการบริหารจัดการจะเป็นการเปิดให้บริการสมาชิก หรือเกษตรกรในชุมชน โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 3.10 โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงานต่อเนื่อง

หน่วย : ร้อยละ

ลักษณะกิจกรรม	การดำเนินงานในปี 2559		กิจกรรมต่อเนื่อง
	ไม่ดำเนินงาน	ดำเนินงานต่อเนื่อง	
1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	7.50	92.50	- การตากคูด้วยคอนกรีต การขุดลอกการวางท่อระบบส่งน้ำเข้าแปลงเกษตร
2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้	10.00	90.00	- การขายผลผลิต เช่น สุกร อาหารสัตว์ การรวบรวมผลไม้ การใช้บริการสถานที่
3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต	13.33	86.67	- ตากผลผลิตทางการเกษตร การซังผลผลิตการจัดตลาดนัด การผลิตปุ๋ยหมักปุ๋ยอินทรีย์
4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร	0.00	100.00	- การผลิตสารชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืช จำหน่าย/แจกจ่ายน้ำหมักชีวภาพ สารบีเวอร์เรีย เชื้อไตรโคเดอร์มา การใช้พื้นที่ศูนย์
เฉลี่ย	9.00	91.00	

ที่มา : จากการสำรวจ

4) มูลค่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

นอกจากการดำเนินงานโครงการที่เน้นช่วยเหลือเกษตรกรในชุมชนให้มีรายได้ช่วงฤดูแล้ง และ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชนแล้วนั้น หากโครงการของชุมชน มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ก็ยังสามารถที่จะสร้างรายได้กลับมายังชุมชนและเกิดเงินทุนหมุนเวียน สำหรับการทำกิจกรรมต่อไป

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มโครงการที่สามารถสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มลักษณะกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตร เพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้ง และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พบว่า งบประมาณของแต่ละโครงการชุมชน ประมาณ 8 แสนบาท ถึง 1 ล้านบาท จากการดำเนินงานในรอบหนึ่งปี หลังจากโครงการสิ้นสุด เกิดผลประโยชน์ หรือสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ประมาณ 187,600 – 234,500 บาท โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 18.76 – 23.45 ของจำนวนเงินที่ลงทุนดำเนินงานโครงการของชุมชน

5) แหล่งเงินทุนในการดำเนินงานต่อเนื่องของโครงการ

โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงานต่อเนื่องในภาพรวม ร้อยละ 56.00 จะได้รับเงินสนับสนุนจากภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งลักษณะกิจกรรมโครงการส่วนใหญ่ คือ การจัดการแหล่งน้ำ การลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานฯ รองลงมา ร้อยละ 26.00 เป็นเงินหมุนเวียนจากการดำเนินงานโครงการสร้างรายได้ฯ เช่น จากการจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ การขายผลผลิต และร้อยละ 18.00 เป็นเงินทุนที่ได้จากการสมทบของสมาชิกกลุ่ม/โครงการ เพื่อให้โครงการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 3.11)

ตารางที่ 3.11 แหล่งเงินทุนในการดำเนินงานต่อเนื่องของโครงการ

หน่วย : ร้อยละ

รายการ	ลักษณะกิจกรรมโครงการ				
	การจัดการแหล่งน้ำ	การผลิตทางการเกษตร	การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน	การลดความสูญเสีย	ภาพรวม
1) เงินหมุนเวียนจากการดำเนินงานโครงการสร้างรายได้	-	45.00	50.00	20.00	26.00
2) เงินสมทบสมาชิกกลุ่ม/โครงการ	12.50	45.00	6.67	20.00	18.00
3) เงินจากภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	87.50	10.00	43.33	60.00	56.00
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

6) ปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการชุมชน ต้องอาศัยหลายปัจจัยควบคู่กันไป ซึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ ผู้นำชุมชนและเกษตรกรในชุมชน ร้อยละ 77.11 เห็นว่าความร่วมมือของประชาชนในชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วม พร้อมเพรียง และพร้อมใจกัน ร่วมมือกันโครงการจึงสำเร็จ รวมทั้ง ต้องร่วมกันช่วยเหลือรักษา ร้อยละ 67.54 เห็นว่า ผู้นำกลุ่มหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในหมู่บ้าน ชักชวนให้ร่วมปฏิบัติตาม และเห็นประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้ง การประสานความร่วมมือกับหลาย ๆ หมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีพื้นที่ได้รับประโยชน์ในวงกว้าง หลายหมู่บ้าน ร้อยละ 50.09 เห็นว่า สมาชิกของกลุ่มที่ร่วมการดำเนินงาน ร้อยละ 43.15 เห็นว่า การบริหารจัดการโครงการที่ดี มีโครงสร้างแบบบทบาทภารกิจหน้าที่ที่ชัดเจน การทำให้กลุ่มมีรายได้หรือมีเงินทุนหมุนเวียน จะทำให้เกิดความยั่งยืน ส่วนปัจจัยอื่นๆ มีความสำคัญอยู่ด้วย ได้แก่ ลักษณะกิจกรรมของโครงการ การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ/ท้องถิ่น และแหล่งน้ำต้นทุน เป็นต้น (ตารางที่ 3.12)

ตารางที่ 3.12 ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการชุมชน

หน่วย : ร้อยละ

ปัจจัยที่มีผล	ลักษณะกิจกรรมโครงการ				ภาพรวม
	การจัดการแหล่งน้ำ	การผลิตทางการเกษตร	การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน	การลดความสูญเสีย	
1) ผู้นำกลุ่ม	27.58	12.76	21.76	5.44	67.54
2) สมาชิกกลุ่ม	20.08	10.88	14.82	4.32	50.09
3) ความร่วมมือของประชาชนในชุมชน	33.58	12.38	23.64	7.50	77.11
4) การบริหารจัดการ	14.45	8.26	15.57	4.88	43.15
5) ลักษณะกิจกรรมของโครงการ	6.00	2.06	4.32	1.69	14.07
6) อื่นๆ เช่น งบประมาณ แหล่งน้ำต้นทุน ฯลฯ	6.57	2.06	7.50	1.88	18.01

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : ตอบได้หลายคำตอบ/ปัจจัย

3.3.2 ด้านสังคม

ความเห็นต่อการดำเนินงานภายหลังจากที่โครงการได้เข้ามาดำเนินการในชุมชน จากการสำรวจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนของเกษตรกร พบว่า

1) ด้านคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 82.19 เห็นว่า ดีขึ้นในระดับมาก ร้อยละ 17.15 คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และร้อยละ 0.66 แย่ลง เพราะไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการ โดยเฉลี่ยในภาพรวม เห็นว่า คุณภาพชีวิตของครัวเรือนดีขึ้นอยู่ในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.81 (คะแนนเต็ม 3)

2) ด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ร้อยละ 92.89 เห็นว่าชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นในระดับมาก ร้อยละ 7.11 เห็นว่า มีสภาพไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉลี่ยภาพรวมสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้นในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.92

3) ความเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานโครงการ เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.47 เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีในระดับมาก ทั้งในช่วงระหว่างดำเนินงานโครงการจนถึงปี 2559 ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ยังร่วมกันดำเนินงานโครงการใหม่ ๆ ที่ลงไปยังชุมชน ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 12.31 เห็นว่า การมีส่วนร่วมไม่ต่างจากเดิมมากนัก และร้อยละ 0.22 เห็นว่าน้อยลง ทั้งนี้ โดยเฉลี่ยในภาพรวมการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.87

4) ความพึงพอใจต่อโครงการ เกษตรกร ร้อยละ 89.13 พอใจในระดับมาก ที่เหลือ ร้อยละ 10.87 พอใจในระดับปานกลาง โดยภาพรวมเกษตรกรพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.89 (ตารางที่ 3.13)

ตารางที่ 3.13 ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อผลการดำเนินงานโครงการ

หน่วย : ร้อยละ

รายการ	ความคิดเห็น/ความพึงพอใจ			ค่าคะแนน (คะแนนเต็ม 5)	ระดับความ พึงพอใจ
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
1) คุณภาพชีวิตของครัวเรือน	82.19	17.15	0.66	2.81	มาก
2) สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน	92.89	7.11	-	2.92	มาก
3) การมีส่วนร่วมของชุมชน	87.47	12.31	0.22	2.87	มาก
4) ความพึงพอใจต่อโครงการ	89.13	10.87	-	2.89	มาก

ที่มา : จากการสำรวจ

3.3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

ผลประโยชน์จากโครงการชุมชนที่มีต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องหนึ่งที่หลายโครงการของชุมชน สามารถทำให้เกิดประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมเห็นได้ชัดเจน โดยผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินงานโครงการ ได้มีความเห็นต่อผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการ แบ่งตามลักษณะกิจกรรม ได้ดังนี้ (ตารางที่ 3.14)

1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เช่น การขุดลอก กำจัดวัชพืช และการสร้างฝาย โดยโครงการส่วนใหญ่ ร้อยละ 80.00 ทำให้เกิดผลต่อสภาพแหล่งน้ำ ไม่ตื้นเขิน ไม่มีวัชพืชขึ้นรก สามารถเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ น้ำไหลสะดวกไม่ขังไม่เน่าเสีย มีปริมาณน้ำมากขึ้น และน้ำใช้มีคุณภาพดีขึ้น ร้อยละ 15.00 เกิดผลดีในด้านอื่นๆ เช่น สันฝายลาดคอนกรีตทำให้เกิดเส้นทางสัญจรใหม่ การขนส่งผลผลิตการเกษตรทำได้รวดเร็วขึ้น และร้อยละ 5.00 มีผลต่อการลดใช้สารเคมี จากการทำระบบท่อส่งน้ำภายในแปลงเกษตร

2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ เนื่องจากมีรูปแบบโครงการที่หลากหลายในกิจกรรมดังกล่าวจึงเกิดประโยชน์ในหลายด้าน โครงการชุมชน ร้อยละ 35.00 เกิดผลในด้านอื่นๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ การปลูกพืชหลายชนิด เกิดแหล่งอาหารในชุมชน สภาพถนนที่ไม่มีสิ่งกีดขวาง (ผลผลิตตก) ร้อยละ 25.00 ช่วยลดการใช้สารเคมี มลพิษทางอากาศลดลง ร้อยละ 20.00 สภาพดินร่วนซุย เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน ร้อยละ 15.00 มีการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาทำปุ๋ย มาทำอาหารเลี้ยงสัตว์ และร้อยละ 5.00 จากการใช้อินทรีย์วัตถุช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำ

3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต กิจกรรมโครงการส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยหมัก/ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โครงการชุมชน ร้อยละ 30.00 ช่วยให้เกิดการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดินร่วนซุยขึ้น มีแร่ธาตุอาหารเพิ่มขึ้น พืชผักเจริญเติบโตดีขึ้น ร้อยละ 30.00 ลดการใช้สารเคมี ร้อยละ 26.67 มีการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ และร้อยละ 13.33 ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น เกิดความเป็นระเบียบของชุมชน ไม่มีผลผลิตตกกีดขวางบนถนนเส้นทางสัญจร

4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร กิจกรรมโครงการส่วนใหญ่เป็นการผลิตสารชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืช และการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ ภายใต้ศูนย์จัดการศัตรูพืชของชุมชน ศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร ซึ่งโครงการของชุมชน ร้อยละ 50.00 ช่วยลดการใช้สารเคมี ร้อยละ 20.00 ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดิน และร้อยละ 30.00 ได้รับประโยชน์ด้านอื่นๆ เช่น มีสถานที่เรียนรู้ที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นระเบียบมีการจัดพื้นที่เป็นสัดส่วน เป็นต้น

ตารางที่ 3.14 โครงการของชุมชนที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม

หน่วย : ร้อยละ

ลักษณะกิจกรรมโครงการ	ประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม					รวม
	สภาพดิน	สภาพแหล่งน้ำ	การลดใช้สารเคมี	ใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร	อื่น ๆ	
1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	-	80.00	5.00	-	15.00	100.00
2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อการเพิ่มรายได้	20.00	5.00	25.00	15.00	35.00	100.00
3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต	30.00	-	30.00	26.67	13.33	100.00
4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร	20.00	-	50.00	-	30.00	100.00
ภาพรวม	15.00	33.00	21.00	11.00	20.00	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

บทที่ 4

สรุป และข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานของโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ในปี 2558 ที่ผ่านมา มีชุมชนที่มีความพร้อมและดำเนินงานโครงการของชุมชนได้แล้วเสร็จ 6,596 โครงการ ในพื้นที่ 3,043 ตำบล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้ประเมินผลระหว่างดำเนินงานโครงการในภาพรวม ด้านผลผลิต ผลลัพธ์ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการในช่วงระยะเวลานี้ สั้น ๆ แล้วนั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นโครงการตามมติคณะรัฐมนตรี และมีกระบวนการโครงการแตกต่างจากโครงการอื่น ๆ ทั่วไป จึงเห็นควรประเมินผลกระทบและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อเนื่องในปี 2559 ด้วย ซึ่งสรุปผลการประเมินผล ได้ดังนี้

4.1 สรุป

4.1.1 ปัจจัยนำเข้า (Inputs)

1) งบประมาณ ผลการเบิกจ่ายงบประมาณ แบ่งเป็น

1.1) เบิกจ่ายงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนเกษตร จำนวน 6,596 โครงการ รวมเป็นเงิน 2,992.75 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 99.61 ของวงเงินที่อนุมัติให้เบิกจ่ายจากสำนักงบประมาณ (3,004.51 ล้านบาท) จำแนกเป็น (1) ค่าวัสดุ 1,376.08 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 45.98 และ (2) ค่าจ้างแรงงาน 1,616.67 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 54.02 ของงบประมาณที่เบิกจ่าย

1.2) เบิกจ่ายงบประมาณการบริหารจัดการโครงการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 95,787,845.05 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 95.79 ของงบประมาณที่ได้รับ (99,992,000 บาท)

สำหรับความเห็นของผู้นำกลุ่มเกษตรกรต่อความเพียงพอของงบประมาณที่ได้รับ พบว่า ร้อยละ 78.06 เห็นว่างบประมาณที่ได้รับมาเพียงพอต่อการดำเนินการตามแผนงาน/ปริมาณงานที่เสนอไป ร้อยละ 21.94 เห็นว่าไม่เพียงพอ เนื่องจากโครงการต้องปรับลดค่าวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ได้สัดส่วนแรงงานตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขของโครงการ รวมทั้ง ไม่มีค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการของกลุ่มเกษตรกร เฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายในการจัดทำเอกสารต่าง ๆ ของโครงการ

ด้านความเหมาะสมของงบประมาณ 1 ล้านบาท ต่อ 1 ตำบล โดยส่วนใหญ่ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 47.47 เห็นว่าเหมาะสมมาก ร้อยละ 26.67 เห็นว่าเหมาะสมในระดับปานกลาง และในส่วนที่เหลือ ร้อยละ 25.86 เห็นว่าเหมาะสมน้อย โดยต้องการให้มีการสนับสนุนงบประมาณสอดคล้องกับขนาดพื้นที่จริง จำนวนครัวเรือนเกษตรกรภายในตำบล สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2) หน่วยงานและบุคลากร กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักด้านการบริหารจัดการโครงการ ในภาพรวม และในฐานะเป็นฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับกระทรวง โดยได้จัดตั้งหน่วยงานบริหารโครงการที่ชื่อว่า “สำนักงานโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง”(สคส.) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2558 เพื่อทำหน้าที่ประสาน สนับสนุนการดำเนินงาน ให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขปัญหา

ให้แก่หน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัด และสำนักงานเกษตรอำเภอ ที่เป็นหน่วยงานปฏิบัติในพื้นที่ และฐานะฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ ในระดับจังหวัด และอำเภอ

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้ความเห็นว่า เจ้าหน้าที่ในระดับจังหวัด มีความเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน สำหรับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอที่เฉลี่ยมีเจ้าหน้าที่ 1 คน รับผิดชอบ 1 – 2 ตำบล และในหนึ่งตำบลรับผิดชอบตั้งแต่ 1 ถึงประมาณ 3 โครงการ หรือ 2 – 6 โครงการต่อเจ้าหน้าที่ 1 คน ซึ่งเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของอำเภอไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับภาระงานในช่วงเวลาดังกล่าว สำหรับเจ้าหน้าที่ในทุกกระดับ มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน เนื่องจากเป็นภารกิจหลักของหน่วยงานและมีการประชุมชี้แจงเตรียมความพร้อมให้แก่เจ้าหน้าที่ก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานโครงการดังกล่าวแล้ว

3) การบริหารโครงการ กระบวนการบริหารโครงการ มีการจัดตั้งคณะกรรมการ 3 ระดับ คือ คณะกรรมการบริหารฯ ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับกระทรวง เพื่อทำหน้าที่กลั่นกรอง อนุมัติเห็นชอบงบประมาณโครงการของชุมชน รวมทั้งกำกับ ติดตาม ให้คำแนะนำ การสนับสนุนช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหา โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการในแต่ละระดับมีผู้แทนจาก 3 หน่วยงาน คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงกลาโหม

ทั้งนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ร่วมมือกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหน่วยงานในระดับพื้นที่ในส่วน of กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ระดับผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานโครงการอย่างมาก รวมทั้งหน่วยงานสังกัดกระทรวงกลาโหม ได้ร่วมลงพื้นที่ติดตาม กระตุ้น และให้กำลังใจการทำงานของเจ้าหน้าที่และเกษตรกรที่เป็นแรงงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ ซึ่งความคิดเห็นส่วนใหญ่ มากกว่าร้อยละ 80 เห็นว่ามีความร่วมมือกันในระดับมากถึงมากที่สุด

สำหรับความเหมาะสมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) ในฐานะเป็นตัวแทนกลุ่มเกษตรกรในการทำหน้าที่ในการเสนอโครงการ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณด้านการพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชน เจ้าหน้าที่และผู้ในกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 81.25 เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับมาก ร้อยละ 16.13 เห็นว่าเหมาะสมในช่วงระดับปานกลาง และร้อยละ 2.62 เห็นว่าเหมาะสมในระดับน้อย ทั้งนี้ หากมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง และได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ศบกด. จะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรในระดับชุมชนได้ต่อไป

4) วัสดุอุปกรณ์และองค์ความรู้วิธีการในการดำเนินงานโครงการ ด้านวัสดุอุปกรณ์หรือเครื่องมือเครื่องใช้ดำเนินงานโครงการ แบ่งเป็น สำหรับใช้ภายในสำนักงาน และสำหรับใช้ในภาคสนาม เจ้าหน้าที่เห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ด้านองค์ความรู้วิธีการที่นำมาใช้ในการดำเนินงานโครงการ เจ้าหน้าที่ให้ความเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ตามลักษณะกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่มีองค์ความรู้ทางวิชาการ และวิธีการปฏิบัติที่เป็นหลักการมาตรฐานอยู่แล้ว

4.1.2 ผลได้ของโครงการ (Outputs)

1) การจ้างแรงงานในชุมชน เกิดการจ้างแรงงานในชุมชนเกษตร จำนวน 871,849 ราย หรือ ร้อยละ 241.74 ของเป้าหมาย 360,659 ราย โดยเกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นแรงงานในโครงการของชุมชนเกือบทั้งหมด

เป็นเกษตรกรที่อยู่อาศัยในชุมชน มีเพียงส่วนน้อยที่มาจากภายนอก เช่น ช่างฝีมือ หรือผู้ชำนาญงานเฉพาะด้านที่ชุมชนไม่มี คิดเป็นจำนวนแรงได้ 5,260,676 แรง (Man-day) ร้อยละ 97.24 ของเป้าหมาย 5,409,880 แรง

2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของชุมชน

จากโครงการของชุมชน 3,043 ตำบล จำนวน 6,596 โครงการ เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต จำแนกตามลักษณะกิจกรรม ได้แก่ การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน ร้อยละ 50.45 มีพื้นที่การเกษตรได้รับประโยชน์ 7.09 ล้านไร่ การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อสร้างรายได้ในฤดูแล้ง ร้อยละ 9.64 สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร 140.24 ล้านบาท และเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ทางการผลิตและการแปรรูปผลผลิตเกษตร 493 ศูนย์ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ร้อยละ 35.95 เกิดการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ 467,770 ตัน และลานตากผลผลิตทางการเกษตร 1,713 แห่ง ขนาดพื้นที่รวม 954,302 ตารางเมตร สามารถรองรับผลผลิตสดได้ 1.90 ล้านตันต่อฤดูกาล และการจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร ร้อยละ 3.96 มีพื้นที่การเกษตรได้รับประโยชน์ ด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช 811,010 ไร่ และเกิดศูนย์รวบรวม คัดแยก บรรจุ และตลาดทางการเกษตร 195 แห่ง ทั้งนี้ มีครัวเรือนเกษตรกรได้รับประโยชน์ จำนวน 2.87 ล้านครัวเรือน จากการมีช่องทางหารายได้เพิ่มจากการรับจ้างเป็นแรงงาน การทำการผลิตและแปรรูปผลผลิตเกษตร มีโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร มีแหล่งน้ำ ที่ช่วยเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพการผลิตได้ต่อไป

4.1.3 ผลกระทบ

1) ด้านเศรษฐกิจ

1.1) การสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชนเกษตรในฤดูแล้ง โครงการคาดหวังให้ชุมชนมีรายได้จากการจ้างงาน ไม่น้อยกว่า 200,000 บาทต่อชุมชน ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการโดยรวมเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 1,800 บาทต่อราย โดยมีตำบลที่มีการจ้างแรงงาน มากกว่า 200,000 บาท จำนวน 3,028 ตำบล หรือคิดเป็นร้อยละ 99.50 จากจำนวนตำบลที่สามารถดำเนินงานโครงการได้ 3,043 ตำบล มีมูลค่าการจ้างงานในภาพรวมอยู่ที่ 1,616.67 ล้านบาท คิดเป็น ร้อยละ 54.02 ของงบประมาณที่ได้รับอนุมัติทั้งหมด

1.2) กระแสเงินหมุนเวียนในชุมชน โครงการคาดหวังให้เกิดกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชน ไม่น้อยกว่า 800,000 บาทต่อชุมชน ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการของชุมชนโดยรวมมีการเบิกจ่ายงบประมาณ 2,992.75 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 99.61 ของวงเงินที่อนุมัติ แบ่งเป็น 1) ค่าวัสดุ 1,376.08 ล้านบาท และ 2) ค่าแรงงาน 1,616.67 ล้านบาท โดยเมื่อพิจารณาการลงทุนโครงการของชุมชนในภาพรวมระดับตำบลที่มีมูลค่ามากกว่า 8 แสนบาทต่อตำบล มีจำนวน 2,982 ตำบล หรือคิดเป็นร้อยละ 97.99 จาก 3,043 ตำบลที่สามารถดำเนินงานโครงการได้แล้วเสร็จ

ทั้งนี้ ในช่วงการดำเนินงานโครงการแล้วเสร็จในปี 2558 พบว่า มีกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจระดับชุมชน/ตำบล ประมาณ 2,048.02 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 83.88 ของเป้าหมาย 2,441.60 ล้านบาท ในระบบเศรษฐกิจระดับจังหวัด 2,771.39 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 113.51 ของเป้าหมาย ซึ่งพิจารณาจากการใช้จ่ายเงินที่ลงไปยังโครงการของชุมชนในส่วนของค่าจ้างแรงงานที่เกษตรกรได้รับ และมีการใช้จ่ายต่อเนื่องไป ร่วมกับค่าวัสดุอุปกรณ์ที่มีการจัดซื้อภายในชุมชนและจังหวัด

1.3) โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงานต่อเนื่อง ภายหลังจากสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินงาน ในปีงบประมาณ 2558 ภาพรวมโครงการของชุมชน ร้อยละ 91.00 มีการดำเนินการต่อเนื่องในทุกลักษณะ กิจกรรมโครงการ ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการจะคล้ายคลึงกับช่วงสิ้นสุดโครงการใหม่ ๆ ได้แก่ 1) การจัดการ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชน ร้อยละ 92.50 มีการดูแลบำรุงรักษา หรือก่อสร้างเพิ่มเติม เช่น การตาดคู ด้วยคอนกรีต การวางท่อระบบส่งน้ำ การปรับปรุงซ่อมแซม มีการบริหารจัดการโครงการโดยผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีการจัดเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่ม หรือของงบประมาณเพิ่มเติมจาก อบต. 2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรร้อยละ 90.00 มีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น ขายผลผลิตที่เกิดจากการดำเนินโครงการ การใช้บริการสถานที่จัดอบรม เก็บเมล็ดพันธุ์ตัดเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น ส่วนใหญ่บริหารจัดการ โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน/กลุ่มเกษตรกร 3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ร้อยละ 86.67 มีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น เปิดบริการตากผลผลิตทางการเกษตร ผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ จำหน่ายแก่สมาชิก เป็นต้น มีการบริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน/กลุ่ม และ 4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร ทุกโครงการมีการดำเนินการต่อเนื่อง เช่น การผลิตน้ำหมักชีวภาพ การผลิตสารชีวภัณฑ์ เชื้อราบีเวอร์เรีย การให้บริการพื้นที่ศูนย์ต่างๆ เป็นจุดรวบรวมและส่งสินค้า เป็นต้น มีการบริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร ให้บริการแก่สมาชิก เกษตรกรในชุมชน ทั้งนี้ การบริหารจัดการโครงการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเป็นการบริหารด้วย กลุ่มเกษตรกรย่อยๆ ที่อยู่ภายในตำบล

1.4) มูลค่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น นอกจากการดำเนินงานโครงการที่เน้นช่วยเหลือ เกษตรกร ในชุมชนให้มีรายได้ช่วงฤดูแล้ง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของ ชุมชนแล้วนั้น โครงการของชุมชนที่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง สามารถที่จะสร้างรายได้กลับมายังชุมชนและเกิดเงินทุน หมุนเวียนสำหรับการทำกิจกรรมต่อไป ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มโครงการที่สามารถสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะกิจกรรมโครงการด้านการผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตฯ และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พบว่า งบประมาณที่แต่ละโครงการของชุมชน ได้รับประมาณ 8 แสนบาท ถึง 1 ล้านบาท ผลจากการดำเนินงานในรอบหนึ่งปีจะเกิดผลประโยชน์หรือสร้าง รายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ ประมาณ 187,600 – 234,500 บาท หรือเฉลี่ย คิดเป็นร้อยละ 18.76 – 23.45 ของจำนวนเงินที่ลงทุนไปยังโครงการของชุมชน

1.5) แหล่งเงินทุนในการดำเนินงานต่อเนื่อง โครงการของชุมชนที่มีการดำเนินงาน ต่อเนื่อง ในภาพรวม ร้อยละ 56.00 จะได้รับเงินสนับสนุนจากภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยลักษณะ กิจกรรมส่วนใหญ่ คือ การจัดการแหล่งน้ำฯ การลดความสูญเสียผลผลิตเกษตร และการปรับปรุงโครงสร้าง พื้นฐานฯ รองลงมา ร้อยละ 26.00 เป็นเงินหมุนเวียนจากการดำเนินงานโครงการสร้างรายได้ฯ เช่น จากการ จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์ การขายผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ และร้อยละ 18.00 เป็นเงินทุนที่ได้จากการสมทบของสมาชิก กลุ่ม/โครงการ

2) ด้านสังคม

ชุมชนเกษตร จำนวน 3,043 แห่ง มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาการเกษตรของชุมชน และมีการเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ภัยแล้งในระยะยาว ซึ่งความเห็นต่อการดำเนินงานหลังจากโครงการได้เข้ามาดำเนินการในชุมชน พบว่า (1) ด้านคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 82.19 เห็นว่า ดีขึ้นในระดับมาก ร้อยละ 17.15 คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และร้อยละ 0.66 แย่ลง เพราะไม่ได้รับประโยชน์โดยตรง ในภาพรวมคุณภาพชีวิตของครัวเรือนดีขึ้นอยู่ในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.81 (คะแนนเต็ม 3) (2) ด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ร้อยละ 92.89 เห็นว่าชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นในระดับมาก ร้อยละ 7.11 เห็นว่ามีสภาพไม่เปลี่ยนแปลง ภาพรวมแล้วสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้นในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.92 (3) ความเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานโครงการ ร้อยละ 87.47 เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีในระดับมาก ตลอดช่วงระหว่างดำเนินงานโครงการประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ยังร่วมกันดำเนินงาน ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 12.53 เห็นว่า การมีส่วนร่วมไม่ต่างจากเดิมมากนัก โดยเฉลี่ยการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.87 และ (4) ความพึงพอใจต่อโครงการ ร้อยละ 89.13 พพอใจในระดับมาก ที่เหลือ ร้อยละ 10.87 พพอใจในระดับปานกลาง ภาพรวมเกษตรกรพึงพอใจต่อโครงการในระดับมาก ที่ค่าคะแนน 2.89

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ผลประโยชน์จากโครงการชุมชนที่มีต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องหนึ่งที่หลายโครงการของชุมชนสามารถทำให้เกิดประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมเห็นได้ชัดเจน โดยผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินงานโครงการได้มีความเห็นต่อผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการ แบ่งตามลักษณะกิจกรรมได้ดังนี้ (1) การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เช่น การขุดลอก กำจัดวัชพืช และการสร้างฝาย ส่วนใหญ่ ร้อยละ 80.00 ทำให้เกิดผลต่อสภาพแหล่งน้ำ ไม่ตื้นเขิน ไม่มีวัชพืชขึ้นรก สามารถเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ น้ำไหลสะดวกไม่ขังไม่เน่าเสีย มีปริมาณน้ำมากขึ้น และน้ำใช้มีคุณภาพดีขึ้น (2) การผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อการเพิ่มรายได้ เนื่องจากมีรูปแบบโครงการที่หลากหลายในกิจกรรมดังกล่าว จึงเกิดประโยชน์ในหลายด้าน ร้อยละ 35.00 เกิดผลในด้านเกิดความหลากหลายทางชีวภาพจากการปลูกพืชหลายชนิด เกิดแหล่งอาหารในชุมชน ร้อยละ 25.00 ช่วยลดการใช้สารเคมี มลพิษทางอากาศลดลง ร้อยละ 20.00 สภาพดิน ดินร่วนซุย เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน ร้อยละ 15.00 มีการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาทำปุ๋ย มาทำอาหารเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น (3) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานฯ กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยหมัก ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ร้อยละ 30.00 ช่วยให้เกิดการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดิน ร่วนซุยขึ้น มีแร่ธาตุอาหารเพิ่มขึ้น พืชผักเจริญเติบโตดีขึ้น และช่วยเรื่องการใช้สารเคมี ร้อยละ 26.67 มีการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ (4) การจัดการเพื่อลดความสูญเสียผลผลิตเกษตรกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการผลิตสารชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืช และการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ ภายใต้ศูนย์จัดการศัตรูพืช ศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร ซึ่งโครงการของชุมชน ร้อยละ 50 ช่วยลดการใช้สารเคมี ร้อยละ 20.00 ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดิน และร้อยละ 30.00 ได้รับประโยชน์ด้านอื่นๆ เช่น มีสถานที่เรียนรู้ที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นระเบียบ เป็นต้น

4) ปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและยั่งยืนของโครงการชุมชน

ผู้นำชุมชนและเกษตรกรในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 77.11 เห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องและความยั่งยืนของโครงการมากที่สุด ได้แก่ ความร่วมมือของประชาชนในชุมชน ที่ต้องมีส่วนร่วม พร้อมเพรียงและพร้อมใจ ร่วมมือกันโครงการจึงสำเร็จ รวมทั้ง ต้องร่วมกันช่วยดูแลรักษา ร้อยละ 67.54 คือ ผู้นำกลุ่มหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างแรงจูงใจ ชักชวนให้ร่วมปฏิบัติตาม และเห็นประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งประสานความร่วมมือกับหลายๆ หมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีพื้นที่ได้รับประโยชน์ในวงกว้างหลายหมู่บ้าน ร้อยละ 50.09 คือ สมาชิกของกลุ่มที่ร่วมการดำเนินงาน และร้อยละ 43.15 คือ การบริหารจัดการโครงการที่ดี มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน การทำให้กลุ่มมีรายได้หรือมีเงินทุนหมุนเวียน จะทำให้เกิดความยั่งยืน ส่วนปัจจัยอื่นที่มีความสำคัญด้วย ได้แก่ ลักษณะกิจกรรมของโครงการ การสนับสนุนจากภาครัฐ/องค์กรท้องถิ่น แหล่งน้ำต้นทุน และฐานทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

4.2 ข้อเสนอแนะ

4.2.1 กระบวนการดำเนินงานของโครงการสามารถใช้เป็นแบบอย่างให้โครงการอื่นๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยตั้งแต่ปลายปี 2558 ถึงต้นปี 2559 มีงบประมาณช่วยเหลือและสนับสนุนจากรัฐบาลลงสู่ชุมชนหลากหลายโครงการ ซึ่งตำบลที่ได้ร่วมโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรฯ มาก่อน จะดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และจัดทำโครงการที่เป็นประโยชน์ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

4.2.2 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนงานพัฒนาการเกษตรในระดับชุมชนได้อย่างดี จึงควรให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มศักยภาพด้านการจัดทำโครงการ/แผนงานการพัฒนาการเกษตรของชุมชน และการเป็นพี่เลี้ยงด้านการบริหารจัดการโครงการให้แก่กลุ่มเกษตรกรย่อยๆ ในชุมชน

4.2.3 กิจกรรมโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปผลผลิต และการสร้างผลิตภัณฑ์ ควรส่งเสริมความรู้แก่กลุ่มเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชนในด้านการตลาด การจัดการการผลิต วัสดุภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ของสินค้า เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคหรือลูกค้า

4.2.4 กิจกรรมโครงการที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ฝายน้ำล้น ระบบส่งน้ำ ลานตากผลผลิต โรงผลิตปุ๋ย โรงเก็บ/บรรจุ และอบผลผลิต ควรส่งเสริมให้กลุ่มหรือคณะกรรมการชุมชนที่ดูแลมีแผนงานด้านการใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาอย่างชัดเจน

4.2.5 ชุมชนส่วนใหญ่พึงพอใจต่อโครงการพัฒนาการเกษตรในรูปแบบนี้ และต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามควรพิจารณาเรื่องความเหมาะสมของช่วงเวลา และงบประมาณสนับสนุนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของแต่ละชุมชน และการกระจายความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วถึงภายในชุมชน

4.2.6 การดำเนินงานโครงการส่วนใหญ่เกิดผลประโยชน์ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมด้วยโดยมีผลประโยชน์/ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงินที่ยังสูงไม่มากนัก ควรส่งเสริมและพัฒนาให้โครงการดำเนินการต่อเนื่อง และเกิดผลทางเศรษฐกิจต่อเกษตรกรและชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

บรรณานุกรม

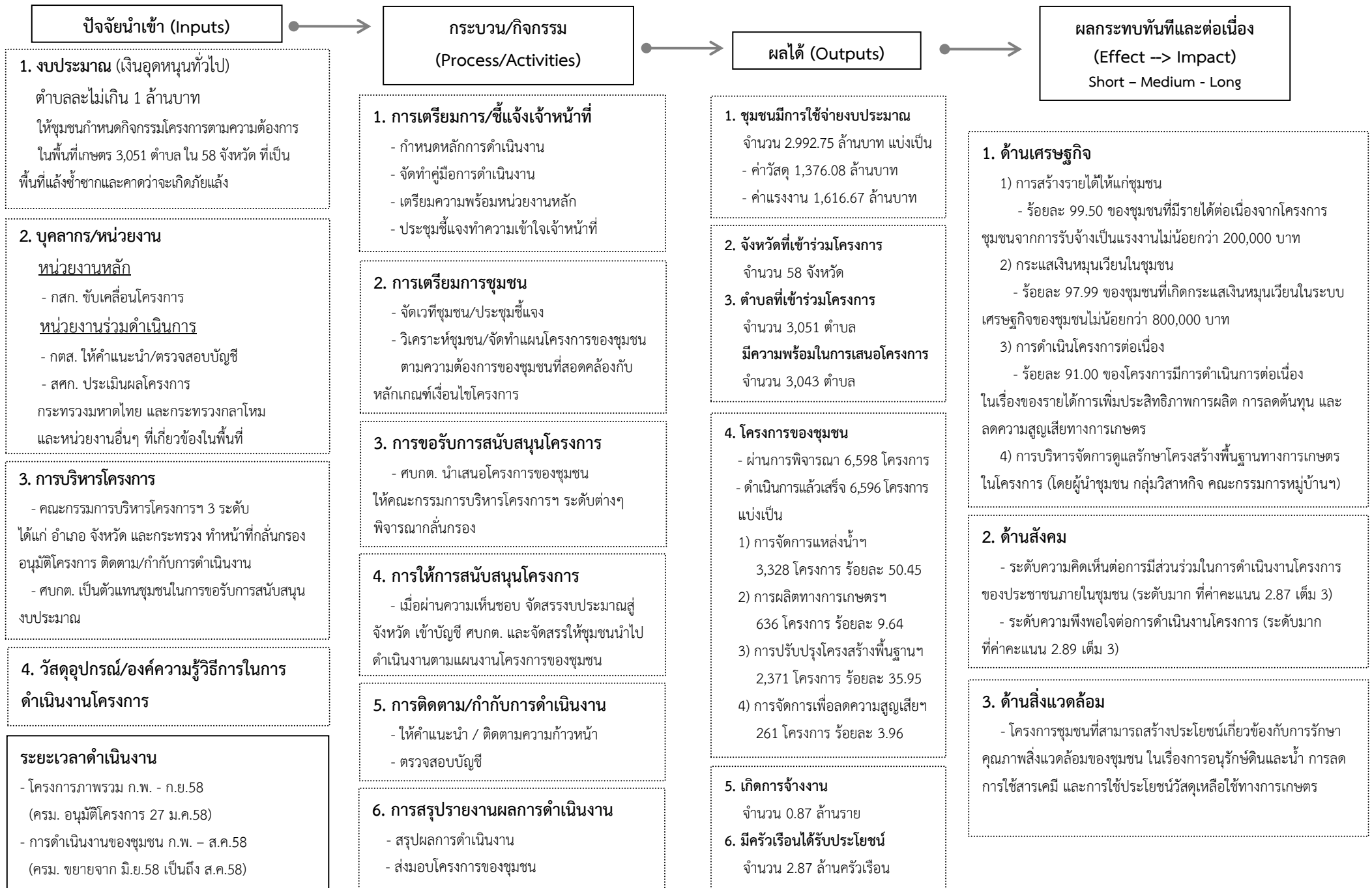
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2556). *การประเมินผลโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2556*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2558). *สรุปผลการดำเนินงานโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- บรรเทิง มาแสง. (2546). *การวางแผนและการจัดการโครงการ*. เอกสารประกอบการบรรยาย.
- วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุริยา วีรวงศ์. (2543). *คู่มือการประเมินผลโครงการ*. โครงการฝึกอบรม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมคิด พรหมจ้อย. (2550). “หน่วยที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินนโยบาย แผนงาน และโครงการ”. *ประมวลสาระชุดวิชา หน่วยที่ 1-5 การประเมินนโยบาย แผนงาน และโครงการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี. (2554). *การติดตามประเมินผลโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน (ศพช.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2554*. อุทัยธานี: กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2555). *การประเมินผลโครงการก่อสร้างแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ปีเพาะปลูก 2551/52*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2558). *การประเมินผลโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และคณะ. (2552). *การประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. วารสารวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา, 7(2), 113-122.
- Rensis Likert. (1932). *A Technique for the Measurement of Attitudes*. Archives of Psychology. Columbia University.
- W.K. Kellogg Foundation. (2004). *Logic Model Development Guide*. Battle Creek, MI: W.K. Kellogg Foundation.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แผนผังสรุปโครงการสร้างรายได้และพัฒนากษตรเกษตกร
เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ปี 2558

แผนผังสรุปโครงการสร้างรายได้และพัฒนากษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล

ประมวลภาพการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล

ภาพที่ 1 โครงการลานตาก ต.สร้างถ่อ่น้อย อ.หัวสะพาน
จ.อำนาจเจริญ

ภาพที่ 2 สัมภาษณ์เกษตรกรในพื้นที่ อ.หัวสะพาน
จ.อำนาจเจริญ

ภาพที่ 3 โครงการลานตาก ต.หนองแขว อ.เกษตรวิสัย
จ.ร้อยเอ็ด

ภาพที่ 4 โครงการศูนย์บรรจุกันท์ฯ ต.ดงสิงห์ อ.จังหาร
จ.ร้อยเอ็ด

ภาพที่ 5 ศูนย์เรียนรู้และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน
ต.ห้วยหิน อ.หนองหงษ์ จ.บุรีรัมย์

ภาพที่ 6 โครงการสูบน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์
ต.หนองโสน อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์

ภาพที่ 7 โครงการชุดลอกคลอง ต.โมถ่าย อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 8 ปรับปรุงศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ต.หนองแขม อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี

ภาพที่ 9 บริเวณฝายน้ำล้น ต.นิคมชัย อ.สระโบสถ์ จ.ลพบุรี

ภาพที่ 10 โครงการก่อสร้างฝายน้ำล้น ต.นิคมชัย อ.สระโบสถ์ จ.ลพบุรี

ภาพที่ 11 โครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน

ภาพที่ 12 สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในพื้นที่ ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน

คำขวัญของ สศก.

“รวมใจเป็นหนึ่ง เข้าถึงปัญหา สร้างแนวทางพัฒนา นำพาเกษตรไทย”

การประเมินผลกระทบโครงการสร้างรายได้และพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้ง
ศูนย์ประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
ปีงบประมาณ 2559